OMILII LA NAŞTEREA DOMNULUI

SFÂNTUL PROCLU AL CONSTANTINOPOLULUI

Mărturisind dualitatea firilor în unitatea inextricabilă a persoanei hristice, *Omiliile* Sfântului Proclu deschid drumul problematicii hristologice chalcedoniene. Intuițiile terminologice şi dogmatice exprimate aici vor constitui argumentele cele mai importante în Sinodul de la Efes (431) şi în cel de la Chalcedon (451).

Omiliile la Naşterea Domnului fixează totodată cultul marial în temeiuri teologice şi hristologice, consacrând termenul de Theotokos ca atribut esențial al Maicii Domnului, împotriva contestărilor iudaizante ale lui Nestorie. În acelaşi timp, ele mijlocesc sinteza celor două hristologii ale secolului al V-lea, antiohiană şi chalcedoniană, într-o lucrare de reconciliere unică în Istoria Bisericii.

„Soarele dreptății astăzi a răsărit şi a acoperit vechiul soare. Am fost slobozit din întuneric şi strălucirea acestor raze mă orbeşte; ziua a fost pentru mine din nou născută şi sunt cuprins de spaimă. Naşterea mă încântă şi cele ale sale mă tulbură. Văd răsărind un nou izvor şi trecând vechea grijă, am văzut că S-a născut Prunc nou şi cerul că se pogoară să-L slăvească."

Σοφία

www.sophia.ro
ISBN 978-973-136-117-8
9 789731 361178

Sf. Proclu al Constantinopolului

SFÂNTUL PROCLU
AL CONSTANTINOPOLULUI

Omilii la Naşterea Domnului

Traducere din limba greacă veche de
Parascheva Grigoriu

Postfaţă şi anexa de
Preot Jan Nicolae

Tipărită cu binecuvântarea
Prea Sfinţitului Părinte Galaction,
Episcopul Alexandriei şi Teleormanului

Editura Cartea Ortodoxă
Bucureşti

Redactor: Diana-Cristina Vlad

Coperta: Mona Velciov

© Editura Sophia,
pentru prezenta ediție

Traducerea a fost făcută după originalul în limba greacă: *Omiliai eis tin theian gennesin tis Theotokou Marias.*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PROCLU, st.
Omilii la Nașterea Domnului/ sfântul Proclu al Constantinopolului; trad. din greaca veche de Parascheva Grigoriu. - București: Editura Sophia, 2008
ISBN 978-973-136-117-8

I. Grigoriu, Parascheva (trad.)

252:264-041.6

Introducere

Cuvântările Sfântului Proclu al Constantinopolului despre Hristos şi Născătoarea de Dumnezeu sunt, fără îndoială, cele mai elocvente împliniri ale sale ca predicator şi teolog. Având o rafinată educaţie în limbajul elocinţei şi al figurilor ornamentale ale discursului retoricii din Antichitatea târzie, Proclu stăpânea bine arta cuvântărilor praznicale, atât ca secretar devotat al lui Atticus al Constantinopolului, cât şi ca episcop titular al Ciziculuiˡ. Cu un gust baroc pentru imagerii, aliteraţii, asonanţe ritm şi rimă, Proclu îşi construieşte omiliile pe argumente logice şi raţionale, uneori atingând metodele de şcoală ale so-

[1] Nu şi-a exercitat niciodată prerogativele funcţiei, cedând locul lui Dalmatius, el rămânând la Catedrala din Constantinopol, păstrându-şi doar titulatura de episcop de Cizic.

fismului târziu. Lirismul implicit al acestei metode de predicare şi imageria bogată în paradoxuri, sinteze şi anafore au făcut ca multe dintre pasajele discursurilor sale să fie puse pe muzică fără dificultate de către imnografii bizantini, intrând astfel în limbajul doxologic curent.

Deşi Sfântul Proclu nu a participat direct la Sinodul din Efes[1], omiliile sale şi scrisorile au contribuit mult la definiţiile dogmatice ale acestuia. Mai mult decât atât, hristologia sa reflectă *in nuce* şi o anticipă pe cea chalcedoniană. Multe dintre expresiile Sfântului Proclu au devenit canonice, fiind citate ca argumente în toate stadiile disputei cu Nestorie.

Ca şi în *Tomul către Armeni* mai târziu (438), omiliile Sfântului Proclu reprezintă un stadiu pregătitor al hristologiei chalcedoniene. Dorind să sintetizeze cele două hristologii, antiohiană şi alexandrină, Proclu încearcă

[1] J. Quasten, *Patrology. The Golden Age of Greek Patristic Literature From the Council of Nicea to the Council of Chalcedon*, Spectrum Publishers, Westminster, Maryland, 1960, p. 521.

o reconciliere a lor prin reducerea extremelor fiecăreia. Reducând dualismul extrem şi tranşant al partidei nestoriene care accentua separarea celor două firi în Hristos, Sfântul Proclu insistă asupra unității persoanei dumnezeieşti a lui Hristos, respingând noțiunea dualistă a „doi fii", desigur, fără a impieta asupra integrității naturii umane asumate de Cuvântul dumnezeiesc. În acelaşi timp este atent să nu îngăduie ca preeminența Cuvântului să umbrească sau să afecteze deplinătatea desăvârşirii firii omeneşti asumate. Prin urmare Cuvântul întrupat a asumat toate caracteristicile fiziologice şi emoționale care sunt naturale vieții omeneşti. Proclu notează că Dumnezeiescul Cuvânt S-a adaptat la însăşi rădăcina existenței umane, cu originea şi începuturile vieții omeneşti, mai precis zămislire, naştere, creştere, inclusiv creştere fizică şi duhovnicească. Teologii alexandrini insistau asupra divinității lui Hristos şi evitau să atribuie vreo creştere, progres sau înaintare Cuvântului în-

trupat, fapt pentru care erau acuzați de apolinarism. Sfântul Proclu recunoştea însă că Hristos „înainta în înțelepciune şi Se întărea cu duhul", ceea ce desigur a însemnat un pas înainte pe drumul Chalcedonului. Potrivit lui K. Baus, poziția Sfântului Proclu este una de reconciliere între hristologiile antiohiene şi alexandrine, o perspectivă comună tuturor cercetătorilor care i-au analizat opera[1].

Cu toate acestea, simpla afirmare a umanității lui Hristos nu ilustra deplin relația dumnezeirii neschimbătoare a Cuvântului cu firea Lui schimbătoare. La acuzațiile lui Nesto-

[1] K. Baus, *From Ephesus to Chalcedon* in *The Imperial Church from Constantine to the Early Middle Ages*, ed. K. Baus et alii, New York, 1980, p. 110. V. şi Grillmeier, *Christ in Christian Tradition*, Atlanta, 1975, I, p. 521: „Proclus deliberately chooses the mean between the sharp Alexandrian and the pointed Antiochene terminology... the Chalcedonian mean is already achieved and anticipated in the dialectic of the different theological view" [În mod deliberat, Proclu alege calea de mijloc între extremismul terminologiei alexandrine şi cel al antiohian... Sensul chalcedonian este deja anticipat şi împlinit în dialectica acestei viziuni teologice diferite.].

rie îndreptate împotriva teologiei alexandrine, că Hristos ar fi văzut ca o ființă semi-dumnezeiască ce a primit aparența umanității și care a răbdat naștere și moarte în însăși firea Lui dumnezeiască, Sfântul Proclu răspunde că dacă este adevărată afirmația ioanină „Cuvântul S-a făcut trup" (In 1:14), este tot atât de adevărat că El, Cuvântul dumnezeiesc, nu S-a schimbat în trup (ὀυ τραπεὶς είς σάρκα). Și chiar dacă S-a întrupat în mod real, El S-a întrupat în mod nepătimitor și, prin urmare, dumnezeirea Sa nu a „suferit" sau „pătimit" o schimbare a firii (τροπὴ φύσεως). Proclu vorbește despre imuabilitatea firii dumnezeiești (ἄτρεπτον τῆς φύσεως), de firea nestricăcioasă (ἀνώλεθρος φύσις), despre firea neschimbătoare (ἀναλλοίωτον τῆς φύσεως), fiindcă, după rațiunea dumnezeirii, Treimea este deoființă și nepătimitoare. Stabilind distincția ireductibilă între firea umană a lui Hristos și firea dumnezeiască impasibilă schimbării, Proclu enunță principiul unității întru care

aceste două firi coexistă. Făcând uz de un număr bogat de imagini retorice şi termeni teologici şi mai ales scripturistici, Proclu stabileşte temeiul unității într-unul şi singurul, unicul „ipostas" al Fiului lui Dumnezeu întrupat. Pentru Sfântul Proclu este un singur Fiu, Care este deopotrivă Cuvântul lui Dumnezeu şi Hristos născut din Fecioara (οὐκ ἄλλος ὁ Χριστὸς καὶ ἄλλος ὁ Θεὸς Λόγος). Întru unul şi acelaşi Fiu, cele două firi, dumnezeirea şi umanitatea, sunt atât de intim şi nedespărțit unite, încât Sfântul Proclu poate vorbi despre „nedespărțirea celei mai depline uniri" sau despre „nedespărțirea tainei". Înțelegerea hristologică a epitetului marian de „Theotokos" era un alt mod de a articula unitatea experienței în persoana Cuvântului întrupat.

Contribuția omiliilor sale la dezvoltarea cultului marial în contextul hristologiei secolului al V-lea, precum şi stabilirea temeiurilor biblice şi scripturistice ale cultului Născătoarei de Dumnezeu au rămas definitive.

Chipurile şi imaginile profetice care ilustrează exegeza mariologică a Bibliei au intrat încă de timpuriu în limbajul doxologic.

Discursurile Sfântului Proclu, mai puține de 40, nu reprezintă decât o mică parte din ceea ce trebuie să fi alcătuit corpusul mai larg al unui bogat material omiletic. Am inclus în acest volum omiliile 1-5, care constituie un ciclu integral al celor mai importante scrieri procliene despre Hristos şi Născătoarea de Dumnezeu. Omilia 1 este discursul cel mai cunoscut despre Maica Domnului.

Ediția critică a celor cinci omilii pe care le-am redat în volumul de față, publicată într-un studiu mai larg despre Sfântul Proclu şi mariologia Antichității târzii, ca supliment al binecunoscutei reviste „Vigiliae Christianae"[1], este o reconstrucție bazată pe colaționarea unui mare număr de mărturii textuale, care au păstrat şi

[1] Nicholas Constas, *Proclus of Constantinople and the Cult of the Virgin in Late Antiquity*, Boston, 2003 (supliment al revistei „Vigiliae Christianae"), vol. LXVI.

transmis opera Sfântului Proclu fie integral, fie parțial. Cele mai multe dintre acestea sunt mărturii directe care au păstrat opera în întregime. Autorul ediției critice, Nicholas Costas, a colaționat un număr de aproximativ 20 de manuscrise care datează din secolele al IX-lea-al XVII-lea.

De asemenea, ediția critică pe care am folosit-o, pe lângă bogatul material al aparatului critic, include un număr relativ impresionant de surse sau mărturii indirecte, furnizate de scriitori patristici şi bizantini, care citează pasaje din opera Sfântului Proclu. Aceste citate adesea păstrează cele mai bune versiuni ale textelor în discuție şi, de asemenea, reprezintă un indiciu al receptării şi circulației operei Sfântului Proclu în tradiția ulterioară. Tradiția indirectă a Omiliei 1 este, în mod particular, vastă şi complexă. Mărturiile indirecte pentru omiliile 2-5 sunt cuprinse în operele scriitorilor Atticus al Constantinopolului, Theodot al Ancyrei, Pseudo-Athanasie din Sinai, Ioan Damaschin şi Photius al Con-

stantinopolului, precum şi într-un mare număr de antologii doctrinale şi florilegii. De asemenea trebuie să menţionăm faptul că ediţia compilată a corpusului proclean, aşa cum se află ea în Patrologia Graeca, Migne, creează impresia că aceste opere au fost transmise şi au circulat ca o colecţie independentă şi organizată. Cu toate acestea, spre deosebire de lucrările altor scriitori patristici, aceste omilii ale Sfântului Proclu nu par să se fi păstrat într-o singură compilaţie de manuscrise sau ediţii. În schimb, corpusul proclean, dacă a existat aşa ceva în perioada bizantină, a fost dezmembrat şi răspândit în diferite lecţionarii şi panegyrica ale Bisericii bizantine. Ultimele sunt în marea lor majoritate culegeri de predici patristice pentru sărbătorile importante de peste an.

Cu excepţia Omiliei 1, celelalte omilii se regăsesc în toate tipurile de colecţii menţionate, printre predicile dedicate zilei Naşterii Domnului, 25 decembrie. Multe din aceste lecţionare nu sunt consecvente în ceea ce

priveşte gruparea omiliilor sub ziua Naşterii Domnului. Unele, cum e cazul cu omiliile 3 şi 5, sunt transferate zilei de 25 martie rezervate Buneivestiri, deşi conţinutul şi intenţia iniţială a textului vizează Naşterea Domnului. *Omilia 1*, inserată şi ea în colecţii de omilii şi cuvântări praznicale bizantine, are chiar şi o diferită istorie a transmisiunii ei textuale. Legată de lucrările Sinodului din Efes din 431, a fost editată de Eduard Schwartz în *Acta Conciliorum Oecumenicorum* (Berlin şi Leipzig, 1927), ediţie care a rămas definitivă.

P.G.

SFÂNTUL PROCLU,
EPISCOP DE CIZIC[1]

Omilia 1

citită în Marea Catedrală Constantinopolitană în prezența lui Nestorie

Omilia 1 a fost rostită cu ocazia sărbătorii mariale, în Constantinopol, în timpul celei de-a doua decade a secolului al V-lea, fiind una dintre puținele lucrări ale Sfântului Proclu care pot fi datate cu acuratețe, se pare, în timpul sărbătorilor dedicate Crăciunului din anul 430, în mod sigur în ziua de 26 decembrie. După mărturia manuscriselor, a fost predicată în Marea Catedrală constantinopolitană, într-o ceremonie prezidată de Nestorie, pe atunci patriarh al Constantinopolului, care, imprudent, l-a îndemnat pe Sfântul Proclu să predice.

[1] Pe atunci Sfântul Proclu era Episcop de Cizic.

Laudele pe care Sfântul Proclu le aduce Fecioarei au fost rostite chiar în momentul cel mai fierbinte al controversei nestoriene cu privire la locul Fecioarei Maria în istoria mântuirii şi în cultul consacrat al Bisericii. Controversa a fost deschisă de Nestorie, care era indignat de veneraţia excesivă acordată în Constantinopol Fecioarei. *Omilia 1* a fost un adevărat triumf pentru Sfântul Proclu, pe atunci încă episcop de Cizic, potrivit titulaturii, dar slujitor la Catedrală. În aceste omilii a stabilit venerarea Născătoarei de Dumnezeu pe principii teologice şi exegetice. *Omilia 1* a fost păstrată într-un mare număr de manuscrise, în aproape toate limbile Bisericii primare, ceea ce arată larga ei circulaţie şi mai ales influenţă. La mai puţin de un an după predicarea ei, a fost inclusă în lucrările Sinodului de la Efes, unde a primit un statut canonic. A fost un text intens citat şi antologat. În secolul al VI-lea a fost citată în lucrările dogmatice ale lui Iustinian. În secolele al VII-lea-al VIII-lea a

fost încorporată în florilegiul anonim *Doctrina Patrum de Incarnatione Verbi* şi în culegerea *Hodegos* [Călăuza] a lui Anastasie al Sinaiului. Începând cu secolul al XI-lea, lecționarele purtau indicația expresă că această omilie trebuie să fie citită la toate sărbătorile Născătoarei de Dumnezeu. Prologul omiliei a fost pus pe muzică fără greutate şi curând a intrat în paginile *Octoihului*.

Omilia 1

1. Feciorelnic praznic astăzi, fraților, cheamă limba spre laudă şi sărbătoarea de față se face dătătoare de mult folos pentru cei adunați împreună. Şi aceasta în chip foarte potrivit. Căci are drept subiect curăția şi lauda cea desăvârşită a întregului neam femeiesc şi slava unei femei, în acelaşi timp fecioară şi maică. Frumoasă împreunare! Căci iată, pământul şi marea slujesc de străji pentru Fecioara: marea deschide drum lin corăbiilor, iar pământul îndreaptă paşii celor ce umblă pe uscat fără de împiedicare. Să salte întreaga fire, fecioarele să fie slăvite! Fecioarele să fie slăvite şi să dănțuiască oamenii toți! Căci unde s-a înmulțit pă-

catul, acolo harul covârşeşte[1]. Ne-a chemat pe toţi Maria, vasul cel de mult preţ şi fără de întinăciune al fecioriei, Raiul cel cuvântător al celui de-al doilea Adam[2], Cel ce a lucrat unirea celor două firi, lauda legământului celui mântuitor, patul de nuntă unde Cuvântul S-a nuntit cu trupul, rugul cel aprins[3] al firii omeneşti pe care focul cel arzător al dumnezeirii nu l-a mistuit, cu adevărat norul cel uşor[4] care a purtat cu trupul pe Cel purtat de heruvimi, lâna cea preacurată[5], udată de roua cea din cer căzută, cu care Păstorul a îmbrăcat mieluşeaua[6], roabă şi maică, fecioară şi cer, singur pod al lui Dumnezeu către oameni, urzeală înfricoşătoare a iconomiei, întru care s-a ţesut tunica unirii[7], al cărei urzitor este Duhul

[1] Rom. 5:20.
[2] Rom. 5:14; I Cor. 15:21-22; 45-49.
[3] Ex. 3:2.
[4] Is. 19:1.
[5] Jud. 6:37-38.
[6] In 10:11.
[7] In 19-23.

Sfânt, a cărei țesătoare a fost Puterea celui Preaînalt care a umbrit-o[1], iar lâna – vechea tunică a lui Adam. Firul împletitor era trupul fără de prihană din Fecioara, acul – harul nemăsurat al celui purtat, iar țesător este Însuşi Cuvântul cel intrat prin auz.

2. Cine a cunoscut, cine a auzit că Dumnezeu S-a sălăşluit necircumscris în pântece, Cel pe care cerurile nu L-au cuprins, iar pântecele nu L-a îngrădit, ci din Fecioară S-a născut nu doar simplu Dumnezeu, nici doar simplu om. Cel ce astăzi S-a născut poarta care odinioară era a păcatului a arătat-o uşă a mântuirii. Căci acolo unde şarpele a vărsat veninul prin neascultare, acolo Cuvântul, prin ascultare, intrând în altar, S-a întrupat. Acolo unde s-a ivit cel dintâi ucenic al păcatului, Cain, acolo izbăvitorul neamului omenesc, Hristos, fără de sămânță a odrăslit, fără a Se ruşina Iubito-

[1] Lc. 1:35.

rul de oameni de durerile naşterii din femeie. Căci Viaţă era lucrul ce se săvârşea. Nu S-a întinat sălăşluindu-Se, însuşindu-Şi mădulare pe care Însuşi fără de prihană le-a creat. Dacă Maica Domnului nu rămânea Fecioară, Cel născut ar fi rămas un simplu om, iar naşterea nu ar mai fi fost străină şi mai presus de fire. Dar dacă şi după naştere a rămas fecioară, atunci în chip de negrăit S-a născut Cel care şi prin uşile încuiate[1] fără împiedicare a intrat. Şi oare nu însoţirea celor două firi Toma o vesteşte când zice: „Domnul meu şi Dumnezeul meu..."[2]?

3. Nu te ruşina de durerile naşterii, omule, căci acestea s-au făcut pentru noi temei de mântuire. Căci dacă nu S-ar fi născut din femeie, nu ar fi murit, nu ar fi nimicit prin moarte puterea care s-a înstăpânit asupra morţii, adică diavolul[3]. Căci nu este nici o întinăciune pen-

[1] In 20:19-26.
[2] In 20:28.
[3] Evr. 2:14.

tru arhitect să intre în casa pe care a zidit-o, nici nu întinează vasul pe olarul care înnoieşte pe cele ce a plăsmuit. La fel, nu Îl întinează pe cel fără de prihană faptul că a ieşit din pântece fecioresc, de care nu S-a întinat atunci când l-a făcut şi pentru aceasta, ieşind din el, nu Se spurcă. O, pântece întru care s-a dat înscrisul eliberării noastre a tuturor! O, pântece întru care s-a făurit arma împotriva morţii, o, ţarină întru care Semănătorul întregii făpturi, Hristos, ca pe un rod fără de sămânţă l-a odrăslit! O, templu întru care Dumnezeu S-a făcut preot nu preschimbând firea, ci îmbrăcând din milă pe cel după rânduiala lui Melchisedec[1]! Cuvântul trup S-a făcut[2], deşi Iudeii nu cred celor spuse de Domnul că Dumnezeu chipul omului a purtat[3] şi cu toate că Elinii iau în râs minunea. Căci pentru aceasta „pentru iudei

[1] Evr. 6:20, 7:11; Ps. 109:4.
[2] In 1-14.
[3] Filip. 2:7.

[taina] s-a făcut sminteală, pentru neamuri, nebunie"[1]. Fiindcă minunea este mai presus de Cuvânt. Iar dacă nu S-a sălăşluit Cuvântul în pântece, nu ar fi stat trupul pe tron; dacă hulă împotriva lui Dumnezeu a ieşit din mitră, atunci este hulă şi pentru îngeri să slujească unui om[2].

4. Aşadar Cel ce prin fire este nepătimitor şi pentru milă multpătimitor, nu prin adaos este Hristos Dumnezeu, să nu fie, ci din milă S-a făcut om, precum credem, nu Îl propovăduim un om făcut dumnezeu, ci mărturisim pe Dumnezeu întrupat. Pe propria roabă a făcut-o maică Cel ce după fire este fără maică, iar după iconomie fără de tată. Atunci cum este El, potrivit Sfântului Pavel, „fără de maică" şi „fără de tată"[3]? Dacă e doar om, nu e fără de mamă, căci are mamă, iar dacă este doar Dumnezeu, atunci nu es-

[1] I Cor. 1:23.
[2] Mt. 4:21; Evr. 1:14.
[3] Evr. 7:3.

te fără tată, căci are tată. Dar acum Însuşi este fără de mamă ca Ziditor a toate, iar fără de tată, ca om.

5. Luaţi aminte şi la numele arhanghelului care a binevestit Mariei: el se numea *Gavriil*[1]. Dar cum se tâlcuieşte *Gavriil*? Dumnezeu şi om, fiindcă Dumnezeu care a binevestit prin el este Dumnezeu şi om, numele[2] a anticipat minunea, ca să fie crezută iconomia. Află, aşadar, pricina venirii şi slăveşte puterea Celui întrupat, căci multe datora neamul oamenilor şi din pricina datoriei era pierdut. Căci prin Adam toţi am iscălit zapisul păcatului. Diavolul ne ţinea pe noi robi, aducând înainte preţul nostru, folosindu-se de zapisul trupului nostru celui cu multe patimi, a stătut izvoditorul cel rău, înfricoşându-ne cu datoria noastră şi ce-

[1] Lc. 1:26.

[2] Numele lui Gabriel. Etimologia Sfântului Proclu este în mod esenţial corectă. Numele evreiesc este compus din *Gever*, care înseamnă un tânăr, un om puternic, un luptător, şi *El*, care este un cuvânt pentru Dumnezeu.

rând satisfacerea dreptății înfruntate. Trebuia aşadar una din două: sau să aducă moartea asupra tuturor din dreptate, fiindcă „toți au păcătuit"[1], sau să Îl dea pe unul ca Acesta drept răscumpărare, Care să fie achitarea prețului cerut. Aşadar omul prin sine nu putea să se mântuiască, căci era robit prin datorie, iar un înger să îl răscumpere nu putea, fiindcă s-ar fi pierdut în fața unui astfel de preț de răscumpărare: trebuia aşadar ca cineva fără de păcat să moară pentru păcătoşi. Căci numai aceasta rămăsese pentru dezlegarea de rău.

6. Ce s-a petrecut atunci? Cel ce toată făptura a adus-o la ființă, Cel ce nu este lipsit de nici o bunătate a dăruit celor osândiți viața cea mai sigură şi cea mai potrivită dezlegare morții şi S-a făcut om cum numai El ştie (căci cuvântul nu poate tâlcui minunea) şi moare întru ceea ce a devenit şi mântuieşte întru ceea

[1] Rom. 3:23.

ce era, potrivit Sfântului Pavel care zice: „Întru El avem răscumpărarea noastră prin sângele Lui şi iertarea păcatelor"[1]. O, ce târg! A lucrat nemurirea pentru alţii, căci El Însuşi era nemuritor. Şi astfel altul după iconomie nici nu era, nici nu a fost, nici nu este, nici nu va mai fi decât numai Cel născut din Fecioară, Dumnezeu şi om, neavând numai vrednicia de a răscumpăra mulţimea împricinaţilor, ci este şi mai presus de orice osândă dată împotriva lor, pe de o parte, fiindcă Fiu fiind, a păstrat neschimbată asemănarea cu Tatăl; pe de alta, Creator fiind, are neîmputinată putere. Şi, în sfârşit, deoarece, ca Iubitor de oameni, El manifestă o nesfârşită compătimire, iar ca arhiereu[2] este vrednic de încredere pentru a plăti datoria. Dintre acestea nimeni nu ar găsi nimic care să fie egal sau măcar apropiat asemenea cu El. Vezi, dar, iubirea Lui de oameni? Lăsându-Se

[1] Efes. 1:7.
[2] Evr. 3:1.

de voie osândit, a dezlegat osânda morții celor ce Îl răstigneau şi a întors fărădelegea ucigaşilor în mântuirea celor fărădelege.

7. Aşadar faptul de a mântui nu ținea de un simplu om. Căci un simplu om are el însuşi nevoie de un mântuitor, potrivit lui Pavel care zice: „toți au păcătuit"[1]. Păcatul apropie de diavolul, iar diavolul trimite la moarte, ducând cele ale noastre în cel mai mare pericol. Izbăvirea era cu neputință, doctorii trimişi la noi ne osândeau. Apoi ce s-a întâmplat? Când profeții au văzut că rana era mai adâncă de priceperea omenească, au strigat la Doctorul cel din ceruri şi unul zicea: „Pleacă cerurile şi Te pogoară!"[2]; un altul: „Vindecă-mă, Doamne, şi voi fi vindecat!"[3]; altul: „Deşteaptă puterea Ta şi vino să ne mântuieşti!"[4]; altul: „Oare adevărat să fie că

[1] Rom. 3:23.
[2] Ps. 143:5.
[3] Ier. 17:14.
[4] Ps. 79:2.

Dumnezeu va locui cu oamenii pe pământ?"[1], iar altul: „Degrabă să ne întâmpine pe noi îndurările Tale, Doamne, că am sărăcit foarte!"[2]; altul: „Vai, vai, sufletul meu, om cucernic nu mai este în țară şi nu este nici un om drept pe pământ!"[3], iar altul: „Dumnezeule, spre ajutorul meu ia aminte, Doamne, să-mi ajuți mie grăbeşte-Te!"[4]; altul: „Iată, iată, Cel ce trebuie să vină va veni şi nu va întârzia Dumnezeu!"[5]; altul: „Rătăcit-am ca o oaie pierdută; caută pe robul Tău, pe cel ce nădădjuieşte întru Tine!"[6]; altul: „Dumnezeu strălucit va veni şi nu va tăcea"[7]. Aşadar nu a trecut cu vederea mult firea tiranisită Cel ce prin fire este Stăpânul firii, şi nu a lăsat Dumnezeu cel plin de milostivire ca până în sfârşit să fie robi-

[1] III Regi 8:27.
[2] Ps. 78:8.
[3] Mih. 7:1-2.
[4] Ps. 69:1.
[5] Avac. 2:3; Evr. 10:37.
[6] Ps. 118:176.
[7] Ps. 49:3.

tă diavolului, ci a venit Cel ce este pururi prezent şi a vărsat drept izbăvire propriul sânge şi a dat plată morţii pentru neamul omenesc Cel ce a purtat trupul cel născut din Fecioara şi a răscumpărat lumea din legea blestemului, cu moartea pe moarte nimicind, încât strigă Pavel: „Hristos ne-a răscumpărat pe noi din blestemul legii"[1].

8. Aşadar Cel ce a răscumpărat nu este un simplu om, o, Iudeule, căci firea omenească a fost robită prin păcat, dar nici Dumnezeu golit de trupul omenităţii, căci a avut trup, o, Manihee! Căci dacă nu S-ar fi îmbrăcat întru mine, nici nu m-ar fi mântuit. Cel ce S-a format în pântecele Fecioarei a îmbrăcat blestemul şi acolo s-a făcut înfricoşătorul schimb, căci dând duh a primit trup. Căci Acelaşi a fost *cu Fecioara* şi *din Fecioară. Cu ea,* fiindcă a umbrit-o[2]. *Din ea,* fiindcă S-a întru-

[1] Gal. 3:13.
[2] Lc. 1:35.

pat. Dacă unul era Hristos şi altul Dumnezeu Cuvântul, nu ar mai fi fost Treime, ci o Pătrime; să nu sfâşii haina iconomiei cea ţesută de sus[1], să nu înveţi cu Arie, căci acela în chip necucernic separă firea. Tu însă nu despărţi unirea, ca să nu fii despărţit de Dumnezeu. Căci cine oare S-a arătat „celor din întuneric şi celor ce stau în umbra morţii"[2]? Omul. Şi cum oare? Acela din întuneric ne-a scos, după Sfântul Pavel care zice: „Acela ne-a izbăvit pe noi din puterea întunericului"[3]. Şi iarăşi: „Altădată eraţi întuneric"[4]. Cine deci S-a arătat? David învaţă zicând: „Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului"[5]. Şi Isaia: „Strigă din toate puterile şi nu te opri, dă drumul glasului să sune ca o trâmbiţă!"[6] Zice limpede şi David: „Cine este acesta? Dom-

[1] In 19:23.
[2] Lc. 1:79.
[3] Col. 1:13.
[4] Efes. 5:8.
[5] Ps. 117:26.
[6] Is. 58:1.

nul Dumnezeul puterilor, Dumnezeu este Domnul şi S-a arătat nouă"[1]. Cuvântul trup S-a făcut[2]. Firile se adună împreună şi neamestecată a rămas unirea.

9. A venit să mântuiască, dar trebuia şi să pătimească, după cum era cu putinţă, una din cele două. Omul singur nu putea să se mântuiască. Dumnezeu singur să pătimească nu putea. Cum atunci? El Însuşi fiind Dumnezeu [Emanuil], S-a făcut om şi întru ceea ce era a mântuit, iar întru ceea ce a devenit a pătimit. Pentru aceasta, când a văzut sinagoga încununându-L pe El cu cunună de spini, deplângând îndrăznirea a zis: „Fiice ale Ierusalimului, veniţi şi vedeţi cununa cu care L-a încununat pe El maica Lui!"[3] Căci Acelaşi a purtat cununa de spini şi tot El a dezlegat osânda spinilor[4]. Acelaşi este cel din sâ-

[1] Ps. 117:27.
[2] In 1:14.
[3] Cânt. 3:11.
[4] Gen. 3:18-19.

nul Tatălui[1] şi Acelaşi în pântecele Fecioarei, purtat în braţele Fecioarei şi „peste aripile vânturilor"[2], închinat de îngeri[3] şi petrecând împreună cu vameşii[4], serafimii nu Îl privesc[5] şi Pilat Îl anchetează[6]. Robul Îl pălmuieşte[7] şi zidirea se cutremură, pe cruce a fost pironit şi tronul nu s-a golit. Închis în mormânt, cerurile ca pe o piele le-a întins[8], între morţi a fost socotit şi iadul a prădat, jos ca un tâlhar[9] a fost judecat şi în cer sfânt este slăvit. O, ce mare taină! Văd minunile şi propovăduiesc dumnezeirea, văd patimile şi nu neg omenitatea, dar Emmanuil uşile firii a deschis ca om, însă peceţile fecioriei nu le-a rupt ca Dumnezeu. Ci astfel a ieşit din mitră cum prin auz a intrat.

[1] In 1:18.
[2] Ps. 103:3.
[3] Evr. 1:6.
[4] Mt. 9:10.
[5] Is. 6:2.
[6] Mt. 15:2.
[7] In 18:22.
[8] Ps. 103.2.
[9] Mt. 27:63.

Aşa S-a născut, cum a fost zămislit. Nepătimaş a intrat, negrăit a ieşit, potrivit cu profetul Iezechiel care a zis: „Apoi m-a dus bărbatul acela înapoi la poarta cea dinafară a Templului, spre răsărit, şi aceasta era închisă. Poarta aceasta va fi închisă, nu se va deschide şi nici un om nu va intra pe ea, căci Domnul Dumnezeul lui Israel a intrat pe ea. De aceea va fi închisă"[1]. Iată dovada limpede a Sfintei şi de Dumnezeu Născătoarei Maria! Să se dezlege orice cuvânt împotrivă deci, şi să ne luminăm cu învăţătura Scripturilor, pentru ca să dobândim şi Împărăţia cerurilor în Hristos Iisus Domnul nostru. Lui fie slava în vecii vecilor. Amin!

[1] Iez. 44:1-2.

A CELUI ÎNTRE SFINȚI
PĂRINTELE NOSTRU PROCLU,
ARHIEPISCOPUL
CONSTANTINOPOLULUI

Omilia a 2-a

Compusă din două părți distincte, *Omilia a 2-a* începe cu un discurs despre taina Întrupării (cap. 1-8), dar schimbă pe parcurs centrul atenției şi, în partea a doua, oferă o interpretare mariologică a candelabrului lui Zaharia (cf. Zah. 4 :1-6). Începutul omiliei stă sub semnul apărării dogmei Sfintei Treimi împotriva celor care micşorează plinătatea Treimii, adică Arie şi Eunomie, sau a celor ce contestă dumnezeirea lui Hristos (Nestorie) şi a Duhului Sfânt (Macedonie). Din punctul de vedere al structurii, textul *Omiliei a 2-a* pare a surprinde cititorul cu două discursuri disjunctive fără o coerență ori coeziune internă. Primul discurs este mai degrabă o piesă retorică sau poetică, iar al doilea, mai

prozaic şi mai conversaţional. Nu este imposibil ca acest text să provină din compilaţia a două omilii diferite care au fost prinse împreună fără nici o logică sau mai curând accidental. Nu avem un manuscris care să poarte vreo indicaţie precisă cu privire la data exactă a predicării acestei omilii, dar vehemenţa şi modul direct, fără ocolişuri sau menajamente, cu care îl condamnă pe Nestorie, precum şi plasarea lui împreună cu ereticii Eunomie şi Macedonie, ne indică faptul că omilia a fost rostită aproape sigur după Sinodul de la Efes din 431, cândva între anii 432-434. Cum titlul nu mai poartă menţiunea rangului, nu ştim dacă Sfântul Proclu era încă episcop de Cizic sau deja arhiepiscop al Constantinopolului la vremea când a ţinut această omilie.

După digresiunea privitoare la somnul lui Adam, menită a susţine caracterul incomprehensibil al creaţiei[1], din prima parte a omiliei, textul

[1] De fapt accentele polemice ale digresiunii sunt vădite în întreaga demonstraţie cu

prezintă o serie de argumente logico-retorice pe baza Sfintelor Scripturi care validează şi autorizează deplin cultul Maicii Domnului ca Născătoare de Dumnezeu. Argumentul scripturistic îl reprezintă tâlcuirea cuvânt cu cuvânt a textului referitor la sfeşnicul cu şapte candele din profeţia lui Zaharia 4:1-6. Urmează un amplu dialog imaginar cu un evreu şi o critică a iudaismului, aducând argumente din textele profetice referitoare la Maica Domnului. Interpretarea lui Proclu a pasajului din Zaharia este fără precedent în istoria comentariului patristic la Zaharia, şi imaginea Maicii Domnului ca sfeşnic luminos, consacrată

privire la „somnul lui Adam", adormit pentru a nu vedea creaţia Evei, şi accentul pus pe aceeaşi idee a caracterului incomprehensibil al creaţiei arată limpede faptul că textul era îndreptat împotriva *protoktiştilor* origenişti susţinători ai ideii primei creaţii. Pornind de la argumentul scripturistic, Sfântul Proclu ajunge cu abilitate şi la polemica marială nestoriană. Dacă misterul creaţiei omului a rămas neînţeles, Dumnezeu nevoind a-l dezvălui încă de la început, cu atât mai mult va rămâne pururi o taină dumnezeiasca naştere din Fecioară.

doxologic, aici își are originea. În contextul disputelor iudeo-creștine, interpretarea Sfântului Proclu prezenta și avantajul de a discredita, pentru uzul conceptual creștin, un obiect liturgic central din Templul evreiesc. Mai mult decât atât, interpretarea Sfântului Proclu pare pătrunsă de caracterul novator al acestor alegorii mariale din secolul al V-lea. Acest fapt accentuează ideea că mare parte din retorica anti-iudaică a Sfântului Proclu, atât de evidentă în multe dintre omiliile sale, este adeseori o strategie retorică ce servește atât la a condamna hristologia iudaizantă a nestorienilor, cât și la a reda problemele complexe ale controverselor hristologice în categorii care pot fi imediat înțelese și ușor reținute de audiență. Caracterul emblematic al acestor alegorii devine astfel evident.

La Întruparea Domnului şi despre Sfeşnicul sau Candelabrul lui Zaharia

1. Bună este lira psalmilor şi de Dumnezeu inspirată[1] alăuta duhovnicească, desfătată şi înfricoşată cântarea profeţiei, mântuitoare pururea psalmodia. Patimile se liniştesc prin cântare, şi ceea ce este cuţitul pentru spini aceasta este şi psalmul pentru întristare, căci un psalm care se cântă taie acedia şi dezrădăcinează întristarea, şterge patimile, aduce plânsul pocăinţei, alungă grijile, călăuzeşte pe cei în necazuri, pe păcătoşi îi străpunge, trezeşte pentru slujire, zideşte pacea, înţelepţeşte cetăţile, rânduieşte mănăstirile, dă sfat fecioarelor, învaţă blândeţea, porunceşte iubi-

[1] II Tim. 3:16.

rea, fericeşte iubirea de săraci, unge pentru răbdare, ridică la ceruri, străjuieşte biserica, pe preoţi îi sfinţeşte, pune pe fugă pe demoni, profeţeşte cele viitoare, propovăduieşte tainele, statorniceşte Treimea, zicând: „Zis-a Domnul Domnului Meu: «Şezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmaşii tăi sub picioarele Tale»."[1] L-a propovăduit pe Fiul de acelaşi tron, şi nu l-a pomenit pe cel de aceeaşi fire ca slujitor.

2. Căci pentru aceasta fericitul David, îndată preamărind inepuizabila fire, firea cea atotputernică, voinţa cea nesupusă, harul care nu întârzie, Creatorul a toate, pe Fiul cel Atotputernic, pe Dumnezeu cel liber de orice supunere, pe Stăpânul Căruia nimeni nu-I porunceşte, strigă: „Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate întru înţelepciune le-ai făcut!"[2]. Să se ruşineze Arie

[1] Ps. 109:1; Mt. 22:44; Evr. 1:13.
[2] Ps. 103:24.

şi Eunomie, Macedonie şi Nestorie, acest car al diavolului tras de patru cai, aceste piscuri ale ereziei, aceste pete ale hulei, naufragiu al sufletelor, pietre ale necredinţei scufundate în adânc. Împotrivitorii cei răi ai Treimii să îl audă pe David care zice: „Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate întru înţelepciune le-ai făcut!"[1]. David preamăreşte lucrurile Domnului, iar hulitorii Îl micşorează pe Stăpânul, căci toate sunt minunate şi străine, cele ale Stăpânului Hristos, căci înfricoşate sunt cele ale Dumnezeu şi Cuvântului şi biruiesc orice limbă şi cuvânt, arătând toate puterea Celui ce le-a zidit.

3. „Toate întru înţelepciune le-a făcut", pe îngeri din nefiinţă i-a adus la fiinţă. A dat semn şi creaţia nu a întârziat, a poruncit şi lumina din întuneric a răsărit[2], „cerul ca pe o boltă l-a întărit"[3], iar pămân-

[1] Ps. 103:24.
[2] Gen. 1:3-4.
[3] Is. 40:22.

tul, despărțindu-l de ape, l-a scos din adânc[1], soarele ca pe un mire[2] l-a împodobit. A format feluritele faze ale lunii. Şi toate constelațiile de stele din lumină le-a făurit. Şi a dăruit armonie elementelor contrare, (***) focul, apa, (***) pământul[3], a izvorât râurile. Şi aerul susține planetele. Şi orice potrivnicie iscusința Domnului o preface în prietenie.

4. Să spună taina. Dumnezeu fiind, „a fost văzut pe pământ"[4] şi prin Fecioară, înlăuntrul căreia S-a sălăşluit, a venit printre noi, iar naşterea nu L-a micşorat, şi naşterea nu a schimbat firea cea nezidită, ci a format chip Ziditorului, şi pe Cel Necuprins care S-a întrupat lumea L-a cuprins, făcându-Se om întru toate, afară numai de păcat[5], şi prin lemn firea noastră a slobozit-o

[1] Gen. 1:10.

[2] Ps. 18:5-6.

[3] Am marcat prin asterisc lacunele din manuscris (*n. trad.*).

[4] Bar. 3:38.

[5] Evr. 4:15.

şi prin mormânt moartea a omorât, prin pălmuiri a lucrat slava, în râu a preînchipuit taina colimvitrei, şi faptul că Hristos este Dumnezeu a mărturisit-o îndată şi marea şi vânturile[1] şi chiar demonii, şi furtuna s-a potolit, şi puterea vânturilor a liniştit-o, iar demonii în chip nevăzut sunt biciuiți[2]. Şi a mărturisit elementele prin puterea celui prezent, că Îl temeau pe El. Despre aceasta profetul strigă în Psalmi: „Văzutu-Te-au pe Tine apele, Dumnezeule, şi s-au spăimântat!"[3].

5. Cu adevărat „toate întru înțelepciune le-a făcut"[4] Stăpânul, şi făpturii surde limbă i-a dăruit, pe om zic, şi maică celui întâi zidit țărâna a făcut-o, din pământ nearat. Căci aşa cum în mitră se aruncă sămânța, şi se plăsmuieşte trupul, şi se modelează lutul, se însufleţeş-

[1] Mt. 8:24-27.
[2] Mt. 8:28-34.
[3] Ps. 76:16.
[4] Ps. 103:24.

te trupul[1], se desăvârşeşte făptura – să salte cel după chip[2]! –, se naşte raţiunea: nemărturisită rămâne plăsmuirea, netâlcuită naşterea, la fel şi cu privire la Adam cel întâi zidit. În loc de mitră, dumnezeieştile mâini l-au făcut; în loc de sămânţă, ţărâna pământească; în locul celor nouă luni, atemporalitatea Făcătorului; în locul chinurilor naşterii, nepătimirea Plăsmuitorului; în loc de naştere, suflarea dumnezeiască; în loc de lapte, râurile raiului[3]; în loc de hrană, masă fără osteneală; în loc de formă, chipul arhetipului[4]; în loc de vrednicie, nemurirea cea după har; în locul slujitorilor, o fiinţă împreună cu el creată, şi, pe de o parte, a fost o naştere prin plăsmuire, iar pe de altă parte, travaliul nu a afectat naşterea.

6. Să se ruşineze fiii iudeilor, cei care neagă naşterea în feciorie zicând:

[1] Gen. 2:7.
[2] Gen. 1:26.
[3] Gen.2:6.
[4] Gen. 1:26.

„Dacă Fecioara a născut, atunci nu a rămas fecioară". Nenorocite şi nefericite! Adam a fost adus pe lume cu osteneală, dar osteneala nu a afectat plăsmuirea lui. Dumnezeu născut a fost cu trup şi naşterea Lui a răbdat stricare? Pentru aceasta Stăpânul Hristos este numit şi al doilea Adam după trup, fiindcă Adam a primit chipul stăpânului Hristos[1]. Vasul a preînchipuit olarul. Iar că era un chip al lui Hristos auzi-l pe fericitul Pavel care zice: „Moartea a împărăţit de la Adam până la Moise şi peste cei care nu au păcătuit după asemănarea căderii lui Adam, care este chip al Celui ce va veni"[2].

7. Şi faptul că Adam era un chip al stăpânului Hristos după trup auzi, robul a fost început al firii omeneşti, stăpânul început al vieţii neavând sfârşit. Pe cel dintâi mâinile dumnezeieşti l-au plăsmuit, cel de-al doilea trup Şi-a format Sieşi

[1] Rom. 5:14.
[2] Rom. 5:14.

precum se ştie. Acela a fost făcut după chip[1], iar Acesta este însuşi neziditul chip al lui Dumnezeu[2]. Acela prin suflarea dumnezeiască a fost însufleţit, Acesta în chip de rob a fost văzut[3]. Aceluia raiul i-a fost casă, Acestuia cerul Îi este tron. Acela este limba făpturii mute, Acesta cap al Bisericii[4]. Acela mâna la pom şi-a întins şi moarte a mâncat[5], iar Acesta mâinile pe cruce Şi-a întins şi lumea a îmbrăţişat şi strigă în Evanghelii: „Iar Eu, când Mă voi înălţa de pe pământ, îi voi trage pe toţi la Mine!"[6] Acela a avut capcană o femeie, Acesta o fecioară a avut drept cămară de nuntă. O coastă a fost luată din Adam în timpul somnului, şi a fost făcută din ea femeia[7], şi lui Adam nimic nu i-a lipsit. Iar prin Stăpânul Hris-

[1] Gen. 1:26.
[2] Col. 1:15.
[3] Filip. 2:7.
[4] Efes. 5:23.
[5] Gen. 3:6.
[6] In 12:32.
[7] Gen. 2:21.

tos cel după trup, cel răstignit şi îngropat, prin sângele Lui, Biserica a fost răscumpărată şi patima morţii Lui nu L-a atins.

8. Dar ar mai fi de cercetat pentru care pricină nu pe când era treaz, ci pe când dormea i s-a luat o coastă lui Adam şi a fost făcută femeia. Nu trebuia mai degrabă să fie treaz, astfel încât să mărturisească pentru plăsmuire şi să se mire de iscusinţă şi să slăvească înţelepciunea Ziditorului, cum din lut s-au întocmit vinele şi muşchii, şi îmbinarea oaselor şi subţirimea părului? Dar nu a îngăduit Dumnezeu acestea din două motive: mai întâi pentru ca nu cumva Adam, când i s-a desprins coasta, să simtă durere şi, suferind durere, să urască şi astfel cel de aceeaşi fire să devină duşman lui însuşi. Şi o a doua raţiune, care este încă mai bună şi mai dumnezeiască: Dumnezeu ştia că omul este o fiinţă raţională şi că odată plăsmuit este independent; deci, ca să

nu înceapă să se amestece inutil în naşterea lui Dumnezeu, i-a cufundat îndrăznirea într-un somn greu zicând numai către el: „Dacă nu ţi se îngăduie să vezi plăsmuirea celei de o fire cu tine, să nu cutezi a scruta negrăita putere a lui Dumnezeu şi naşterea cea necuprinsă cu mintea. Şi dacă nu poţi înţelege cum s-a născut omul, cauţi să pricepi taina iconomiei lui Dumnezeu?"

9. Dar vă văd pe voi strâmtoraţi, şi ar fi mai bine să îmi opresc aici cuvântul. Dar dacă sunteţi cu silinţă să ştiţi că „Împărăţia cerurilor este a celor ce o silesc pe ea"[1], voi adăuga la cele spuse: cine din cei prezenţi aici este asemenea Iudeilor şi în via lui Hristos ascunde vulpea Iudeii[2] şi, după ce părăseşte biserica, stă afară şi cercetează cuvintele şi zice unele ca acestea: Pentru ce, Creştinilor, născociţi lucruri noi şi vă făliţi cu asemenea lucruri nedovedite? A fost

[1] Mt. 11:12.
[2] Cânt. 2:15.

Dumnezeu văzut vreodată[1]? Niciodată altcândva decât de Moise". Dar nici atunci nu a fost văzut, o, Iudee, şi martor pentru aceasta este însuşi Moise, care zice aşa: „Numai păzeşte-te şi îţi fereşte cu îngrijire sufletul tău, ca să nu uiţi acele lucruri pe care le-au văzut ochii tăi şi să nu-ţi iasă ele de la inimă în toate zilele vieţii tale; să le spui fiilor şi fiilor feciorilor tăi. Adu-ţi aminte de ziua Domnului Dumnezeului tău, de ziua adunării, când a zis Domnul către mine: «Adună la Mine poporul şi Eu îi voi vesti cuvintele Mele...şi vor învăţa pe fiii lor!» Atunci v-aţi apropiat şi aţi stat sub munte, muntele ardea cu foc până la cer... şi aţi auzit glasul Domnului Dumnezeului vostru din mijlocul focului şi glasul cuvintelor Lui l-aţi auzit, iar faţa Lui n-aţi văzut-o..."[2] Aşadar cele pe care nu le poţi vedea pentru ce te lauzi că le-ai văzut? „Ce oare? – răspunde iudeul – Sugerezi că o feme-

[1] Bar. 3:38.

[2] Deut. 4:9-12; extr.

ie poate să Îl nască pe Dumnezeu?"[1] Nu spun ție că o femeie putea să nască pe Dumnezeu, ci că Dumnezeu întrupat putea să fie născut de o femeie. Căci „toate Îi sunt Lui cu putință"[2]. Totuşi, dacă nu crezi, iudeule, cuvintelor mele, întoarce-te la cărțile profeților, cercetează-le cu atenție şi vezi toată taina teologhisită, vezi întreagă minunea Fecioarei preînchipuită, căci şi profetul zice: „În ziua aceea, zice Domnul Atotțiitorul – mai întâi voi citi profeția şi apoi voi spune şi tâlcuirea ei –. În ziua aceea, zice Domnul Atotțiitorul, fiecare va chema pe aproapele său sub vița şi sub smochinul său. Şi s-a întors îngerul care grăia cu mine şi m-a deşteptat ca pe un om pe care îl trezeşti din somn. Şi mi-a zis: «Ce vezi?» Şi am zis: «Iată, văd un candelabru cu totul de aur, cu şapte candele, iar deasupra candelabrului este un vas cu untdelemn din care pornesc şapte țevi către cele şap-

[1] Mt. 19:26.
[2] Zah. 3:10.

te candele; iar alături, doi măslini, unul de-a dreapta vasului cu untdelemn şi altul de-a stânga». Şi am întrebat şi am zis către îngerul care vorbea cu mine: «Ce sunt acestea, Domnul meu?» Şi mi-a răspuns îngerul care grăia cu mine şi mi-a zis: «Oare nu ştii ce sunt acestea?» Şi am zis: «Nu, domnul meu!» Şi mi-a răspuns îngerul şi mi-a zis: «Acesta este Cuvântul Domnului... O, adâncul bogăţiei şi al înţelepciunii şi al ştiinţei lui Dumnezeu!».”[1] Am citit profeţia, să aducem acum tâlcuirea.

10. „În ziua aceea, zice Domnul Atotţiitorul” – în care zi, o, profetule? În ziua înomenirii, când Fecioara a închipuit cerul, când din pântece au izvorât razele, cânt din mitră a răsărit soarele întrupat, când lumina a luat fire[2] omeneas-

[1] Rom. 11:33.

[2] Termenul folosit în greacă este cel de *morfé*, dar aici Sfântul Proclu îl foloseşte în sensul de fire. Despre folosirea cu sensul de fire a termenului *morfé* la Sfântul Proclu vezi Nicholas Constas, *Proclus of Constantinople and the Cult of the Virgin in Late Antiquity*, with

că, când naşterea Celui născut nu început, ci răsărit a fost. „Şi s-a întors către mine – zice – îngerul care grăia cu mine, şi m-a deşteptat ca pe un om pe care îl trezeşti din somn"[1]. Cine este îngerul? Cel ce a binevestit Mariei[2]. Ce este somnul? Vremea legii. Căci aşa cum în somn pleoapa ascunde pupila ochiului, la fel în lege un văl acoperea inima"[3]. „Şi a zis către mine: «Ce vezi?» Şi am răspuns: «Iată, văd un candelabru cu totul de aur»"[4]. Cine e candelabrul? Sfânta Maria. Pentru ce dar candelabru? Fiindcă ea a purtat lumina cea nematerialnică. Pentru ce cu totul de aur? Fiindcă şi după naştere tot fecioară a rămas şi fiindcă aşa cum sfeşnicul nu este el însuşi pricina luminii, ci purtătorul luminii, la fel şi Fecioara: nu es-

texts and translations, Boston, 2003 (supliment al revistei „Vigiliae Christianae"), vol. LXVI, cap. 4, „Note şi comentarii".

[1] Zah. 4:1.

[2] Lc. 1:26.

[3] II Cor. 3:14-16.

[4] Zah. 4:2.

te ea însăşi Dumnezeu, ci Templu al lui Dumnezeu. „Şi o făclie era deasupra sfeşnicului"[1]. Şi ce era făclia dacă nu Stăpânul cel întrupat, lumina lumii, Cel ce a zis: „Eu sunt lumina lumii"[2]? Şi aşa cum în candelă materia primeşte flacăra, la fel şi în taină, Dumnezeu „a primit chip de rob"[3]. Şi aşa cum sfeşnicul trimite lumina de sus, la fel şi Stăpânul a pogorât din cer pe pământ, pentru aceasta şi profetul strigă: „Prin milostivirea milei Dumnezeului nostru, cu care ne-a cercetat pe noi Răsăritul cel de Sus..."[4].

11. „Şi făclia – zice – era deasupra sfeşnicului şi şapte candele erau sus". Cine sunt candelele? Legile cele în parte. De unde se arată aceasta? Zice David: „Făclie picioarelor mele este legea Ta şi lumină cărărilor mele"[5]. Aşadar aici nu-

[1] Zah. 4:2.
[2] In 8:12.
[3] Filip. 2:7.
[4] Lc. 1:78.
[5] Ps. 118:105.

meşte cele şapte legi. Dar că sunt şapte legi, ascultă: prima lege, cea a firii, despre care Sfântul Pavel zice: „Căci, când păgânii care nu au lege, din fire fac ale legii, aceştia, neavând lege, îşi sunt loruşi lege"[1]. A doua lege este cea prin contemplarea făpturilor, pe această lege o propovăduieşte Creatorul, pe aceasta contemplarea creaturilor o întăreşte. „Căci din mărimea şi frumuseţea făpturilor poţi să cunoşti bine, socotindu-te, pe Cel care le-a zidit"[2]. A treia lege este porunca dată cu privire la pom. Şi strigă Pavel: „Încât legea e sfântă şi porunca e sfântă şi dreaptă şi bună"[3]. A patra lege este cea dată lui Noe, în nor[4]; a cincea cea dată lui Avraam, a tăierii împrejur[5]; a şasea legea literei; a şaptea, a harului. Iar că harul are lege ascultă iarăşi pe Pavel care zice: „Purtaţi-vă sarcinile unii

[1] Rom. 2:14.
[2] Înţel. Sol. 13:5.
[3] Rom. 7:12.
[4] Gen. 9:12-13.
[5] Gen. 17:10.

altora şi aşa veţi împlini legea lui Hristos"[1]. Aici numeşte şapte candele cele şapte legi, fiindcă Hristos a venit să împlinească toate legile, potrivit fericitului Pavel, care zice: „Plinirea legii este Hristos, spre dreptate"[2]. Pentru aceasta şi numeşte candele cele şapte legi şi şapte ţevi cele şapte haruri ale Duhului Sfânt. De unde se arată aceasta? Zice Isaia: „O Mlădiţă va ieşi din tulpina lui Iesei şi un Lăstar din rădăcinile lui va da şi Se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, duhul înţelepciunii şi al înţelegerii, duhul sfatului şi al tăriei, duhul cunoştinţei şi al bunei-credinţe. Şi Îl va umple pe El duhul temerii de Dumnezeu"[3]. Şi şapte ţevi şi doi măslini de-a dreapta şi de-a stânga lui"[4]. Cine erau cei doi măslini? Cele două Testamente. Şi pentru ce le numeşte pe acestea măs-

[1] Gal. 6:2.
[2] Rom. 10:4.
[3] Is. 11:1-3.
[4] Zah. 4:4.

lini? Fiindcă aşa cum măslinii au frunzişul pururi verde, la fel cele două Testamente neîncetat îşi aduc mărturiile lor despre Hristos.

12. „Şi am întrebat şi am zis către îngerul care vorbea cu mine: «Ce sunt acestea, Domnul meu?» Şi mi-a răspuns îngerul care grăia cu mine şi mi-a zis: «Oare nu ştii ce sunt acestea?» Şi am zis: «Nu, domnul meu!».” Ce spui, o, profetule? Nu spui că ai văzut un sfeşnic şi o făclie şi candele şi ţevi... cum atunci întrebi cele ce ai văzut? „Da, zice, chipuri am văzut şi cercetând taina”, întocmai cum corăbierii pe mare privesc adâncul, dar mărgăritarul cel ascuns pe fundul mării nu pot să îl vadă, la fel şi profetul, a privit chipuri şi taina a cercetat-o, şi de aceea zice: „Şi am întrebat şi am zis către îngerul care vorbea cu mine: «Ce sunt acestea, Domnul meu?»” Pentru ce dar îngerul nu zice că a văzut sfeşnic, şi făclie, şi candele, şi ţevi, ci lăsând la o parte ghicitura propovăduieş-

te taina şi zice: „Acesta este Cuvântul lui Dumnezeu" şi îngerul se face evanghelist şi lăsând vederea propovăduieşte minunea şi zice: „Acesta este Cuvântul lui Dumnezeu"? Ce spui, îngere, vas te-ai arătat şi binevesteşti Cuvântul? „Da, căci ghicitură este vederea şi taină harul", fiindcă Stăpânul Hristos avea să Se nască din Fecioară cu trupul şi să fie format ca om şi să fie întrupat, precum a voit, dar Iudeii voiau să desfiinţeze minunea şi să zică: „Cum putea Dumnezeu Cuvântul, Cuvântul cel dintru început, Cuvântul Cel ce este la Dumnezeu, cum putea să Se nască în formă omenească şi să fie întrupat prin propria plăsmuire?"[1] Aşadar, voind a închide gura iudeilor, a arătat profetului în locul Fecioarei, sfeşnicul; în locul legilor, candelele; în locul harurilor, ţevile; în locul celor două Testamente, măslinii. Şi în locul Mântuitorului, fă-

[1] In 1:1.

clia. Iar că profeții numesc făclie pe Stăpânul Hristos, pe Cuvântul cel Întrupat, pe Dumnezeu neschimbător, auzi-l pe Isaia zicând: „Bucura-se-va sufletul Meu întru Dumnezeul Meu, că M-a îmbrăcat cu haina mântuirii, cu veşmântul veseliei M-a acoperit. Ca unui mire Mi-a pus Mie cunună şi ca pe o mireasă M-a împodobit cu podoabă. Ca pământul care răsare ierburi, şi ca o grădină în care sămânța încolțeşte, aşa Domnul Dumnezeu va face dreptatea să răsară, şi înaintea tuturor neamurilor preaslăvirea Sa. Pentru Sion nu voi tăcea şi pentru Ierusalim nu voi avea odihnă până ce dreptatea lui nu va ieşi ca lumina şi mântuirea lui nu va arde ca o flacără"[1]. Lui fie slava şi puterea şi cinstea împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururi şi în vecii vecilor. Amin!

[1] Is. 61:10-11; 62:1.

A ACELUIAŞI

Omilia a 3-a

Omilia a fost proclamată a doua zi după Crăciun şi se deschide cu unele considerații generale despre natura sărbătorilor cu o comparație între sărbătorile creştinilor şi cele ale iudeilor şi elinilor, prilej cu care prezintă şirul praznicelor împărăteşti. Cele două referințe intratextuale la ziua precedentă, sărbătoarea Naşterii Domnului, indică limpede că *Omilia a 3-a* a fost rostită pe data de 26 decembrie, zi care era rezervată din ce în ce mai mult cinstirii Maicii Domnului. Această datare este confirmată deplin de dovezi exterioare textului care afirmă că *Omilia a 3-a* a fost rostită îndată după sărbătoarea Naşterii Domnului. Pe de altă parte, dimensiunile reduse ale acesteia sugerează că a fost una din şirul câtorva omilii rostite cu această ocazie, potrivit obiceiului secolului al

V-lea, de mai mulți predicatori. Dar, fiindcă pare cu neputință ca arhiepiscopul Constantinopolului să fi predicat laolaltă cu preoții care aveau să țină cuvântarea pe rând, este de presupus că omilia a fost ținută când Sfântul Proclu era încă episcop de Cizic, între 427-433. Mai mult decât atât, mărturii exterioare notează faptul că *Omilia a 3-a* a fost ținută în cartierul pulcherian, un cartier în vecinătatea Constantinopolului, unde împărăteasa Pulcheria a construit un număr de biserici și capele[1], deci s-a presupus

[1] Este vorba despre celebrul cartier Vlaherne, unde tradiția evidențiază că împărăteasa Pulcheria a construit o biserică și o capelă care adăpostea *Acoperămintele Maicii Domnului*, transferate de la Ierusalim la Constantinopol în perioada Sinoadelor de la Efes și Chalcedon. Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, referința la cap. 40, *Historia Euthymiaca*, în Sf. Ioan Damaschin *et alii*; *Cuvântări de laudă la Adormirea Maicii Domnului*, Editura Sophia, 2008. Vezi și nota de subsol referitoare la *Historia Euthymiaca*. Probabil bisericile din Vlaherne deveniseră refugiul spiritual al credincioșilor ortodocși în vremea patriarhatului lui Nestorie și în perioada imediat următoare. Evlavia față de Capela din cartierul Vlaherne s-a prelun-

că omilia a fost ținută sub patronajul Pulcheriei, care a oferit „portul spiritual" al sprijinului ei episcopului titular al Cizicului în perioada „furtunilor" controversei nestoriene. Când Nestorie a declanşat campania lui împotriva Născătoarei de Dumnezeu, Pulcheria ar fi vrut să replice cu mărturisirea unui crez al hristologiei ortodoxe menit să subliniezee în acelaşi timp devoțiunea față de Fecioara Maria. Prin urmare l-a chemat pe Proclu să predice sub auspiciile ei pe data de 26 decembrie 429[1]. *Omilia a 3-a* marchează un stadiu în sărbătoarea marială din ciclul sărbătorilor de Crăciun, fără a desprinde ideatic Bunavestire de Naşterea Domnului şi fără a desprinde sărbătoarea Maicii Domnului de cea a Naşterii Domnului. Rostită o

git mult după perioada efesiană a controversei, până târziu în secolul al VI-lea, ale cărei ecouri se regăsesc în nevoința Sfântului Roman Melodul, care slujea ca diacon la Catedrală, iar noaptea se retrăgea la priveghere în Biserica din Vlaherne, devenită un simbol al Ortodoxiei.

[1] Data a fost propusă de Holum, *Theodosian Empresses*, p. 157.

zi după Crăciun, predica deja nu mai celebrează ziua Naşterii Domnului, dar nu reprezintă încă deplin o celebrare praznicală propriu-zisă a unei zile rezervate Născătoarei de Dumnezeu, deşi, în mod evident, reprezintă un pas în această direcţie. Dar în definitiv natura surselor existente face dificilă stabilirea diferiţilor factori care au contribuit la dezvoltarea noii sărbători mariale. Ceea ce însă putem afirma cu certitudine este faptul că lupta lui Nestorie împotriva titlului „Născătoare de Dumnezeu", care a început în iarna anului 428, a prilejuit impulsul pentru dezvoltarea acestei sărbători în secolul al V-lea. Omilia a fost citată în mărturii externe în florilegii încă de la sfârşitul secolului al V-lea, apoi într-un extract *in folio* care conţine precizarea: „Dintr-o omilie a Sfântului Proclu al Constantinopolului, rostită în cartierul pulcherian după sărbătoarea Naşterii Domnului". Acelaşi cuvânt este repetat de Photius în Bibliotheca, în contextul construirii unui argument hristologic.

La Întrupare

1. Multe şi felurite laude strălucesc viaţa omenească prin ciclul sărbătorilor şi al praznicelor unei vieţi ostenitoare, preschimbând în bucurie toată întristarea şi truda. Căci aşa cum cei ce cutreieră mările în vreme de furtună se bucură de porturi ca de braţele vieţii, la fel omul, sărbătorind în multe împrejurări ale vieţii, se bucură de sărbătoare aşa cum o mamă ne cruţă de grijă.

2. Căci sărbătoarea este uitarea întristării, adormirea grijilor, bucuria ţăranului, dăruitoare strălucirii, răgaz pentru rugăciune, vara săracilor, podoaba bisericii, lauda cetăţilor, naufragiul vrăjmăşiei, răsăritul prieteniei, cerul pe pământ, dar, în sfârşit, pentru ce vorbesc aşa de mult? Sărbătoarea e rodul învierii,

potrivit profetului care zice: „Prăznuieşte, Iuda, sărbătorile tale, împlineşte făgăduinţele tale... Un vrăjmaş distrugător a pornit împotriva ta, Ninive..."[1].

3. Dar multe sunt sărbătorile, iar câştigul sărbătorilor nu este la fel. Căci unele sunt rânduite de la Dumnezeu, iar altele sunt introduse de diavolul, fiindcă unele ne ameninţă sufletele cu pierzania, altele slujesc mărimii pântecelui. Dar sunt şi altele care agonisesc mântuire firii omeneşti. Şi elinii sărbătoresc, dar în chip ruşinos, făcând patimile dumnezei, şi de aici se întinează cu noroiul ruşinii. Iudeii iarăşi, şi ei sărbătoresc, dar Îl confundă pe Dumnezeu cu pântecele[2] şi fac sărbătorile tot atâtea prilejuri pentru păcate peste măsură. Aceştia, sărbătorind în pustie, s-au închinat chipului turnat din aur[3]. În perioa-

[1] Naum 2:1-2.
[2] Filip. 3:19.
[3] Ex. 32:4.

de de criză şi război, posteau[1]. Iar în Ierusalim, în timp ce prăznuiau, cruce Stăpânului I-au înălţat[2], o, zile de prăznuire ale iudeilor, a căror strălucire este înşelare şi a căror desfătare sfârşeşte cu moarte!

4. Dar sărbătorile creştinilor sunt sfinte şi mai presus de fire, şi cu adevărat izvoare şi comori ale mântuirii, căci cea dintâi sărbătoare a noastră propovăduieşte venirea lui Dumnezeu la oameni, iar îndată după aceasta închipuie sfinţirea apelor şi mitra botezului. A treia, dezlegarea morţii, şi trofeul crucii, şi darul învierii, şi eliberarea părinţilor binevesteşte. A patra binevesteşte temeiul urcuşului nostru la cer şi strigă şederea de-a dreapta. A cincea, pogorârea Duhului Sfânt, trâmbiţează ploaia miilor de haruri. Acestea sunt sărbătorile pe care le-a făcut Domnul, să ne bucurăm şi să ne veselim întru ele[3].

[1] Is. 58:4.
[2] In 18:28.
[3] Ps. 117:24.

5. Căci între cele pe care ieri le-am săvârşit care oare nu a fost minunată şi străină, sau înfricoşătoare şi plină de slavă? Căci ce minune s-a petrecut în sărbătoarea de ieri? Dar vă rog, ascultaţi cu îngăduinţă, căci poate o limbă de lut încerca să transmită tainele lui Dumnezeu? Deci care a fost minunea sărbătorii de ieri? Taina cea netâlcuită a dumnezeirii şi omenităţii, naşterea fără dureri, o întrupare care a dat formă Celui fără formă, naştere străină, început şi totodată fără de început Celui născut. Pe de o parte, în ceea ce priveşte omenitatea S-a făcut început, iar pe de altă parte, dumnezeirea a rămas fără de început, chipul a luat chip şi Sfânta Treime nu S-a înmulţit în pătrime. Unirea celor două firi şi naşterea unui singur Fiu, unirea neamestecată a Cuvântului şi trupului, şi Cel născut cu trupul Dumnezeu este de la Tatăl, iar de la mine om este. O, taină înfricoşătoare şi străină! Cine a mai văzut vreodată că Împăratul

a purtat chipul blestemului? Sau ar putea vreodată ochiul cuprinde soarele întreg? Dar trupul ar putea altcândva să fie unit după fire cu Dumnezeu în chip neschimbat, dacă nu ieri? Când Sfânta Fecioară pântecele a împrumutat, iar Cuvântul prin auz a intrat, iar Duhul cel Sfânt a plăsmuit templul cel viu, iar Cel Preaînalt în chipul robului[1] S-a deşertat pe Sine. Dar taina dumnezeieştii iconomii a purtat-o pântecele Fecioarei, o, pântece mai lat decât cerurile! O, naştere care ai purtat mântuirea! O, pântece de lut şi cămară de nuntă a Creatorului! O, Naştere izbăvitoare a păcatului lumii! O, taină al cărei chip este cu neputinţă a-l tâlcui! O, naştere, dar nu început al existenţei lui Dumnezeu, nu schimbare a fiinţei, nu micşorare a puterii, nu despărţire de Cel ce fără de început S-a născut, ci unirea lui Dumnezeu şi cu trupul, în împreunarea firilor, binecu-

[1] Filip. 2:7.

vântarea naşterii, venirea lui Dumnezeu, taina cea din veac ascunsă în Dumnezeu[1], taina nedespărţirii firilor, dezlegarea blestemului[2], ridicarea osândei[3] şi existenţa cea fără de început a Fiului celui Unul-Născut, şi naşterea din fecioară după trup şi închinarea de la toată zidirea şi dăruind şi binevestind poporului întreg! Lui fie slava în vecii vecilor. Amin!

[1] Col. 1:26.
[2] Gal. 3:13.
[3] Gen. 2:17.

SFÂNTUL PROCLU AL
CONSTANTINOPOLULUI

Omilia a 4-a

Există multe manuscrise păstrate care cuprind *Omilia a 4-a* a Sfântului Proclu, ceea ce arată şi larga ei circulaţie, precum şi aprecierea de care s-a bucurat, atestată şi mai mult de faptul că această omilie a fost atribuită Sfântului Ioan Hrisostom. Textul conţine multe imagini poetice şi cataloghează mai multe numiri ale Maicii Domnului. Ca şi în alte omilii, argumentele se structurează într-un şir de întrebări retorice, cu răspuns direct la criticismul iudaic. Argumentele sunt din acelaşi registru al profeţiilor şi chipurilor care au reprezentat-o simbolic pe Maica Domnului în Sfânta Scriptură. Interesantă este asocierea metaforică între toiagul lui Aaron şi Maica Domnului. Paralelismul metaforic este evident. Aşa cum a fost cu putin-

ță pentru toiagul lui Aaron să înflorească uscat fiind, fără rădăcini, lipsit de soare şi apă, la fel a fost cu putință aducerea la împlinire a profeției lui Isaia: „Fecioara va lua în pântece şi va naşte prunc..." Naşterea minunată a Domnului, Pruncul, mărturisit şi aşteptat de mesianismul profetic, şi mai ales potrivirea faptelor Mântuitorului cu naşterea Lui mai presus de fire constituie argumentele omiliei. Totul este pus pe seama unui dialog imaginar cu Fecioara, ale cărei cuvinte desprinse din profeți sunt confirmate de Tatăl ceresc prin cuvintele Psalmilor: „Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut..." (Ps. 2:7)[1]. Prin arta retori-

[1] Această metodă „pedagogică" a dialogului imaginar atribuit Fecioarei se regăseşte, admirabil dezvoltată, în varianta dialogului Fecioara-Mântuitorul din *Imnul Sfintei Marii la Cruce* al Sfântului Roman Melodul, îndreptat în mod sigur şi evident împotriva nestorienilor. Ecourile tardive postchalcedoniene ale polemicii anti-nestoriene indică faptul că aceste controverse, ca şi în cazul controverselor origeniste, nu au încetat cu totul în perioada imediat postchalcedoniană, ci au continuat să tulbure Biserica vreme de mai bine de un secol. În lumina acestei *Omilii* a Sfân-

cii, temporalitatea Bibliei este sincronizată cu timpul liturgic al Bisericii pe măsură ce predicatorul înşiruie o procesiune de figuri şi chipuri desprinse din paginile Scripturii. Darul final care şi încheie omilia este sursa tuturor darurilor, închinarea arhanghelului Gabriel: „Domnul este cu tine!".

Tema centrală a *Omiliei a 4-a* este naşterea feciorelnică a Născătoarei de Dumnezeu. Pururi fecioria Mariei înainte, în timpul şi după naştere constituie punctul cel mai important al demonstraţiei. Într-o sinteză remarcabilă a Gen. 3:2-8, Num. 21:8, In 3:14, 19:26 şi Col. 2:14, Maria şi Eva sunt aduse împreună într-o lapidară recapitulare a istoriei păcatului şi mântuirii.

Omilia a 4-a reproduce literal pasaje din omiliile scrise de Theodot al Ancyrei care au fost cuprinse în lu-

tului Proclu, înţelegem şi mai bine, în contextul controverselor mariologice ale secolului al V-lea, construcţia *Imnului Sfintei Marii la Cruce*, a Sfântului Roman Melodul. Cf. Sf. Roman Melodul, *Imnele pocăinţei*, Trisagion, Iaşi, 2006.

crările Sinodului de la Efes. Astfel de împrumuturi sunt mai neobişnuite şi nici nu există o evidență a faptului că au fost compilate de scribi sau copişti. În acest caz, suntem obligați să acceptăm că Sfântul Proclu a citat aceste pasaje pentru valoarea lor apologetică de texte sinodale, fapt care ne permite totodată datarea omiliei după Sinodul de la Efes în 431.

Omilia a fost păstrată în nu mai puțin de 11 manuscrise.

La Naşterea Domnului nostru Iisus Hristos

Străin şi plin de strălucire este subiectul prezentei sărbători. Plin de strălucire, fiindcă a adus străină mântuire oamenilor, şi străin, fiindcă naşterea a biruit legea firii. Căci firea nu cunoaşte o fecioară care să nască în vreme ce harul şi născătoare a arătat-o, şi fecioară a păzit-o, şi maică a făcut-o şi nestricăciunea nu s-a vătămat. O, pământ nearat, care ai odrăslit rod mântuitor! O, Fecioară, care ai deschis lui Adam raiul, sau mai degrabă fiind mai slăvită decât raiul! Căci acela a fost sădit de Dumnezeu, iar ea L-a lucrat după trup pe Însuşi Dumnezeu. Veniţi aşadar toţi să sărbătorim nu nunta Maicii Stăpânu-

lui, căci este Fecioară şi neispitită de nuntă, ci să cinstim nenuntita ei naştere, căci a fost maică fără a şti de nuntă, şi deşi ispita bărbatului nu a primit, Pruncul orfan nu S-a aflat. Veniţi să vedem pântecele Fecioarei mai cuprinzător decât făptura. Căci acolo nu este cuprins, iar întru ea a fost cuprins nestrâmtorat. Şi Cel ce ţine în mâini toate, şi pe însăşi cea care L-a născut, este purtat de ea. Veniţi să vedem piatra cea netăiată[1], în feciorelnica urzeală purtată şi firea nevătămând-o, şi podoaba lucrând-o. Veniţi să vedem călătoria cea nevăzută a corabiei ce străbate marea, care a scufundat pe începătorul răutăţii, care a pescuit pe cel întâi-născut a cărui intrare nu se poate istorisi şi ieşire nu se poate tâlcui. Veniţi să vedem şarpele cel duhovnicesc[2] înălţat pe cruce, care a grăit fiicei Evei[3] [iar vorbirea nu moartea a adus, ci via-

[1] Dan. 2:34.
[2] Num. 21:8.
[3] Adică Fecioarei la Cruce.

ța a dăruit], zapisul neascultării nimicind[1]. Veniți să vedem şi lumina dumnezeirii trimițând razele harului printr-un trup ca oglinda.

2. Femeile să alerge, căci femeia a arătat nu odrasla morții, ci naşte rodul vieții. Fecioarele să alerge şi ele împreună, că Fecioara a născut nu ruşinând fecioria, ci pecetluind nestricăciunea. A ieşit Pruncul şi fără de prihană a lăsat pătucul pântecelui, lăsându-l în grija harului, pe măsură ce creştea[2] ca şi într-un atelier al firii. Maicile să alerge, căci Fecioara, prin pomul vieții, pomul neascultării[3] a îndreptat. Fiicele să alerge împreună cu ele, fiindcă insulta neascultării maicii ascultarea fiicei a îndreptat-o. Părinții să alerge, pentru părintele cel născut la sfârşitul zilelor. Să alerge pruncii, pentru Pruncul în scutece înfăşat în staul[4]. Păstorii să alerge, pentru

[1] Rom. 5:19.
[2] Lc. 2:52.
[3] Gen. 2:9.
[4] Lc. 2:12.

Păstorul[1] cel venit din feciorelnica mieluşea. Păstorul şi-a încins străină piele a trupului, şi lupul văzându-l ca un miel[2] aleargă împrejur fără rost. Dinţii şi i-a ascuţit, dar din trupul fără de prihană al mielului a gusta n-a îndrăznit. Trupul Lui n-a cunoscut stricăciune[3]. Mielul a omorât lupul şi l-a silit ca pe toţi cei din veac înghiţiţi de dânsul să îi verse afară din pântecele cel nesătul, aşa cum şi pe Iona l-a tras afară din pântecele chitului[4] om întreg. Împăraţii să alerge, fiindcă Împăratul slavei[5], în locul purpurei, scutecele Şi-a încins. Să alerge mai-marii cetăţii, fiindcă Domnul păcii în atelierul feciorelnic Îşi făureşte arma trupului şi, îngrădindu-l cu dumnezeirea cea fără de pată, pe diavolul potrivnic prin acesta l-a omorât. Cei înalţi în rang să alerge, fiindcă Cel Preaînalt şi Ceresc l-a

[1] In 10:11.
[2] In 1:29.
[3] Ps. 16:10; Fapte 2:31.
[4] Iona 2:10.
[5] I Cor. 2:8.

pus în rang înalt pe cel pământesc, având drept tron potrivit pe Fecioara, Născătoarea de Dumnezeu, iar drept mantie togată, trupul zămislit fără de sămânță bărbătească, drept pietre prețioase având vieţile sfinților, drept mărgăritare nepreţuite profeţiile cele de mult preţ ale profeților nu risipind aurul, pricina a toată neorânduiala, ci încununând mila, dăruitoarea mântuirii. Cei simpli să alerge, căci Judecătorul Şi-a încins mantia celor simpli, ca prin ea pe diavolul cel viclean să îl vâneze. Străin veşmântul şi nouă haina, minunată lucrătura veşmântului, fiindcă este nepărtaşă iscusinței omeneşti. O, Fecioară! Copilă nenuntită şi mamă fără dureri, de unde ai aflat lâna cu care ai țesut veşmântul, pe care astăzi Stăpânul făpturii a îmbrăcat-o? Ce fel de urzeală a fost pântecele tău, că ai țesut neasemuita mantie? Căci îmi pare că la faptul de a asculta de fire Fecioara a răspuns împotrivă: „Păzesc, zice, rânduiala Cuvân-

tului prin naşterea cea feciorelnică. Eu veşmântul trupului fără împreunare bărbătească nu ştiu a face, ci Cel ce sălăşluieşte întru mine Îşi croieşte veşmânt de ruşine". Căci l-am îmbrăcat pe Adam, dar el a fost dezbrăcat, s-a acoperit cu frunzele smochinului şi cu ruşinea s-a încins. De aceea spre îndreptarea mantiei distruse înţelepciunea s-a încins, ţesându-şi eişi mantia trupului în atelierul feciorelnic cu unealta dumnezeieştii lucrări.

3. Dar voiesc pentru Iudeii cei necredincioşi să o întreb pe Fecioara: Spune-mi mie, Fecioară, cine te-a făcut maică mai înainte de nuntă? Cum maică ai devenit şi ai rămas Fecioară? Convinge-i pe iudei, astupă gura necredincioşilor! Iar ea îmi răspunde cu putere: „Pentru ce se miră evreii că o Fecioară a născut prunc şi cum de nu se miră că un toiag uscat a înflorit mai presus de fire[1]? Văd un toiag fără rădăcini

[1] Num. 17:8.

sub acoperiş odrăslind şi nu se întreabă cum şi de unde, dar despre mine pururi se ceartă. «Iată, Fecioara va lua în pântece şi va naşte prunc.»[1] Văd pruncul şi faptele Lui se potrivesc cu naşterea şi caută un tată şi nu recunosc pe Maică Fecioara. Dacă îl cauţi pe tatăl, o, Iudee, pentru Fiul ce astăzi S-a născut, auzi pe cel ce strigă: «Spus-a Domnul către Mine:‚Fiul Meu eşti tu, Eu astăzi Te-am născut'.»[2] Căci nu Te-am născut Eu mai înainte de veci şi altul astăzi. Ci fie Cel născut azi să fie numit fără tată[3], cum şi este, fie să fie numit Fiul Meu, căci este cu neputinţă ca un singur fiu să se nască din doi taţi". „Eu astăzi Te-am născut."[4] Căci astăzi soarele dreptăţii din norul feciorelnic[5] a răsărit[6], iar „poporul care şedea în

[1] Is. 7:14.
[2] Ps. 2:7.
[3] Evr. 7:3.
[4] Ps. 2:7.
[5] Is. 19:1.
[6] Mal. 4:2.

întuneric a văzut lumină mare"[1]. Astăzi grăuntele de grâu[2] cel fără sămânță din pământul cel nearat a odrăslit și lumea cea înfometată de cuvânt se veselește. Astăzi, nașterea cea fără de amestecare din pântecele cel fără dureri a înflorit, și toată făptura aduce Pruncului celui fără de tată cele străine: pământul, peștera cu staulul[3]; pietrele, cele șase urcioare de piatră[4]; muntele, peștera; cetățile, Betleemul[5]; vânturile, ascultarea; marea, supunerea; valurile, liniștea[6]; adâncul, peștii[7], iar peștii, statirul[8]; apele, Iordanul[9]; fântânile, pe samarineancă[10]; pustiul, pe Ioan[11]; turmele, pe asin[12]; zbură-

[1] Is. 9:2.
[2] In 12:24.
[3] Lc. 2:12.
[4] In 2:6.
[5] Mt. 2:1.
[6] Mt. 8:26-27.
[7] Lc. 5:4-6.
[8] Mt. 17:27.
[9] Mt. 3:13.
[10] In 4:6.
[11] Mt. 3:1.
[12] Mt. 21:2.

toarele, porumbelul[1]; magii, darurile[2]; femeile, pe Marta[3]; văduvele, pe Ana[4]; femeile sterpe, pe Elisabeta[5]; fecioarele, pe Născătoarea de Dumnezeu Maria; păstorii, cântarea[6]; preoții, pe Simeon[7]; tinerii, ramuri de finic[8]; prigonitorii, pe Pavel[9]; păcătoşii, pe vameşi[10]; neamurile, pe canaaneancă[11]; femeia cu scurgere de sânge, credința[12]; desfrânata, mirul[13]; pomii, pe Zaheu[14]; lemnul, crucea; crucea, pe tâlhar; răsăritul dă steaua[15]; văzduhul, norul; cerul, pe îngeri; Gavriil, închinarea: „Bucură-te, ceea ce eşti plină de daruri, Domnul este cu tine!" şi din tine şi

[1] Mt. 3:16.
[2] Mt. 2:1.
[3] Lc. 10:40.
[4] Lc. 2:36-37.
[5] Lc. 1:7.
[6] Lc. 2:8-14.
[7] Lc. 2:25.
[8] Mt. 21:8.
[9] Gal. 1:13.
[10] Mt. 9:9.
[11] Mt. 15:22.
[12] Mt. 9:20.
[13] Mt. 26:6.
[14] Lc. 19:4.
[15] Mt. 2:2.

înaintea ta. Cu tine, fiindcă întru tine a intrat, precum a binevoit, şi din tine ieşind, precum a binevoit şi înaintea ta, fiindcă mai înainte de orice cuget, în mod negrăit, neschimbat, nepătimaş, fără martori, nemijlocit şi în chip cuvenit lui Dumnezeu născut din Dumnezeu şi Tatăl, în cer fără de mamă, pe pământ fără tată[1], „slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire[2]", acum şi pururi şi în vecii vecilor. Amin!

[1] Evr. 7:3.
[2] Lc. 2:14.

A SFÂNTULUI PROCLU
AL CONSTANTINOPOLULUI

Omilia a 5-a

Controversa privitoare la termenul Theotokos nu s-a încheiat odată cu ratificarea acestuia de Sinodul de la Efes în 431. Dimpotrivă, legitimarea lucrării sinodale depindea în mare măsură de asimilarea lui în cadrul vieții liturgice şi sacramentale a Bisericii. Noul rol al Fecioarei în discursul teologiei impunea inovații similare în experiența devoțională a credinciosului. Cu toate acestea introducerea unei noi sărbători în calendarul liturgic nu este niciodată o sarcină uşoară. Nu toți înțelegeau scopul acesteia sau nu toți erau convinşi de necesitatea ei. Pentru alții noul cult devoțional putea amenința cu înlocuirea adevăratului obiect al evlaviei, Dumnezeu. Aceste preocupări trebuiau conştient asumate de autoritățile bisericeşti în cazul în

care noul cult devenea acceptat de întregul corp al credincioşilor.

Omilia a 5-a este documentul păstrat al unui astfel de argument care promovează noua sărbătoare pentru Fecioara Născătoare de Dumnezeu în Constantinopolul secolului al V-lea şi constituie dovada vie pentru organizarea cultului ei în această perioadă. Forme private ale unei astfel de devoţiuni sunt, desigur, mai vechi decât secolul al V-lea, după cum se arată într-un papirus din secolul al III-lea ce invocă mila şi protecţia Născătoarei de Dumnezeu. Aceste devoţiuni au continuat să câştige teren tot mai mult în secolul al IV-lea, când, de pildă, Sfinţii Grigorie de Nisa şi Grigorie din Nazianz atestă cele mai timpurii exemple ale apariţiilor şi mijlocirilor Maicii Domnului, deşi nici în povestirile lor aceste exemple nu par să fie ceva cu caracter extraordinar sau de noutate, având corespondente în literatura ascetică contemporană şi ulterioară. În acelaşi timp, Fecioara a început să ocupe din ce în ce mai mult

un loc central, ca figură exemplară atât în cultul public şi privat, cât şi în monahism. *Omilia a 5-a* marchează un pas decisiv în această direcție odată cu afirmarea de către Sfântul Proclu a preeminenței Fecioarei asupra tuturor celorlalți sfinți.

Laudă la Preasfânta Fecioară şi Născătoarea de Dumnezeu Maria

Toate mărturiile şi sărbătorile imită strălucirea stelelor, căci aşa cum stelele sunt fixate pe cer şi sunt mai bine cunoscute prin relaţiile dintre ele, şi luminează toate în mişcarea de rotaţie a pământului, şi aceeaşi stea se vede şi la indieni, şi nici de sciţi nu rămâne ascunsă, licăreşte peste ţărmuri şi marea o luminează, şi călăuzeşte pe cei ce călătoresc pe mare, ale căror nume nici măcar nu le cunoaştem pentru mulţimea lor. Dar le admirăm şi ne minunăm de strălucirea lor pentru frumuseţe. Aşa este şi fiecare dintre sfinţi. Căci chiar dacă rămăşiţele lor sunt închise în morminte,

puterea lor cea cerească nu se circumscrie. Şi că e adevărat, aceasta este cu putinţă să aflăm din Scripturi. Palestina are rămăşiţele lui Avraam şi cortul lui întrece raiul. Căci în rai Dumnezeu S-a arătat lui Adam, iar aici în cortul patriarhului a fost găzduit. Asemenea şi un singur mormânt cuprinde oseminte le lui Iosif, dar marginile lumii se miră de războiul lui împotriva egiptencei. Mormântul lui Moise nu s-a găsit, dar şi după moarte se propovăduieşte cel ce cu toiagul a despicat Marea Roşie. Nici despre Isaia nu ştim unde a fost îngropat şi întreaga biserică prin profeţia lui strigă: „Iată, Fecioara va lua în pântece şi va naşte Fiu". Daniil a fost înmormântat în Babilon şi a strigat în tot pământul: „Iată, pe norii cerului cineva ca Fiul omului vine!" Şi fiii lui Anania ei înşişi în Babilon adormind, şi prin ei toată lumea strigă: „Binecuvântaţi toate lucrurile Domnului pe Domnul!"[1]

[1] Dan. 3:58.

Iezechiel este înmormântat în Persia[1], şi împreună cu Heruvimii a strigat: „Binecuvântată este slava Domnului din locaşul acesta!"[2] La fel, nimic nu a folosit diavolul omorând pe Adam în rai, căci a deschis Dumnezeu prin moarte pentru drepţi uşile îndrăznirii.

2. Dar toate mormintele sfinţilor sunt minunate, căci nimic nu este mai de slavă decât sărbătoarea de faţă. Abel se numeşte astfel de la *jertfă*[3]. Enoh se pomeneşte pentru virtute[4], Melchisedec[5] ca un chip al Fiului lui Dumnezeu se propovăduieşte. Avraam pentru credinţă se slăveşte[6]. Isaac pentru chip este lăudat[7], Iacov pentru luptă se fericeşte[8], Iosif e cinstit pentru curăţie[9].

[1] Iez. 1:1-4.
[2] Iez. 3:12.
[3] Gen. 4:4; Evr. 11:4.
[4] Gen. 5:24.
[5] Gen. 14:18.
[6] Gen. 15:7.
[7] Gen. 22:1-9.
[8] Gen. 32:24.
[9] Gen. 39:7-18.

Iov este numit binecuvântat pentru răbdarea în necazuri[1]. Moise ca legiuitor se binecuvintează[2]. Isus, fiul Navi, ca strateg se pomeneşte[3]. Samson ca cel ce vorbeşte cu Dumnezeu se fericeşte[4], Ilie ca râvnitor este mărturisit[5], Isaia ca teolog este descris, Daniil ca înţelept se propovăduieşte[6]. Iezechiel este admirat ca văzător al celor negrăite[7]. David ca părinte după trup al tainei este mărturisit. Solomon ca înţelept este admirat. Dar nici unul dintre aceştia nu atât de mult pe cât este preamărită şi acoperită cu laude Născătoarea de Dumnezeu, pe care aceia toţi în ghicituri şi în chipuri au văzut-o. Ea a purtat în pântece pe Cel întrupat, căci ce putea împiedica iconomia cea negrăită a lui Dumnezeu Cuvântul? Creşte-

[1] Iov 1:21.
[2] Ex. 34:6.
[3] Ios. 5:14.
[4] Jud. 13:24.
[5] III Regi 19:10.
[6] Dan. 1:17.
[7] Iez. 1:4.

rea materială a pântecelui? Dar de creştere şi pătimire Cuvântul este străin. Mărire? Dar dumnezeirea nu este circumscrisă. Întinăciune? Dar Cel ce a zidit-o pe ea nu Se întinează şi Cel întrupat în ea şi Cel ce S-a născut nu S-a întinat, ci şi mai mare slavă aduce împăratul, iubirea de oameni. Naştere? Dar nu Îl micşorează naşterea pe Cel fără de început. Întrupare? Dar schimbare dumnezeiasca fire nu a răbdat. Faptul de a avea mamă după trup? Dar nu a pierdut faptul de a fi fără de mamă după dumnezeire. Staul? Dar nu a fost lipsit de sânurile Tatălui. Peşteră? Dar niciodată nu S-a lipsit Treimea de tron. Aşadar nimic nu este în viaţă precum Născătoarea de Dumnezeu Maria. Cutreieră toată făptura, o, omule, cu mintea şi vezi dacă este ceva mai mare decât Preasfânta Născătoare de Dumnezeu Fecioara. Răscoleşte pământul, scrutează marea, iscodeşte văzduhul, cerurile le cercetează cu mintea, gândeşte-te la

toate puterile cele nevăzute şi vezi dacă este vreo altă minune aşa de mare în toată făptura, „căci cerurile spun slava lui Dumnezeu"[1]. Îngerii slujesc cu frică, arhanghelii se închină cu cutremur, heruvimii nerăbdând se spăimântează, iar serafimii nu contenesc să zboare jur-împrejur strigând cu cutremur: „Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaoth, plin este cerul şi pământul de mărirea Lui!"[2]. Marea nu I-a răbdat glasul[3], norii cutremurându-se s-au făcut car înălţării Lui, soarele nerăbdând batjocorirea Lui s-a înfricoşat. Iadul pe morţi cu frică i-a dat afară, portarii iadului s-au spăimântat, muntele primind atingerea fumegă[4], rugul nerăbdând vederea se aprinde[5], Iordanul înfricoşându-se s-a tras îndărăt[6], marea înspăimântându-se de toiag s-a despicat pentru chipul stăpânesc

[1] Ps. 18:1.
[2] Is. 6:3.
[3] Lc. 8:22-25.
[4] Ex. 19:18.
[5] Ex. 3:2.
[6] Ps. 113:3.

şi apoi iarăşi s-a potolit, toiagul lui Aaron pentru chipul cel mai presus de fire a înflorit[1], focul din Babilon numărul Treimii a închipuit. Numără deci cele străine şi minunează-te de biruinţa Fecioarei, fiindcă pe Cel pe care toată făptura Îl preamăreşte numai ea în chip netâlcuit în cămara de nuntă L-a primit.

3. Fericite sunt pentru ea toate femeile. Neamul femeiesc nu mai este sub blestem, fiindcă a născut pe cea care şi pe îngeri îi va birui în slavă. Eva se vindecă[2], este redusă la tăcere egipteanca[3], se îngroapă Dalila[4], este uitată Izabela[5], fără pomenire rămâne Irodiada[6], şi acum se admiră şirul femeilor de cinste, se binecuvintează Sarra[7] ca născătoare a popoarelor, Rebeca[8] se cinsteşte ca dătătoare înţeleaptă a binecu-

[1] Num. 17:8.
[2] Gen. 3:17.
[3] Gen. 39:7-18.
[4] Jud. 16:4-22.
[5] III Regi 16:31.
[6] Mc. 6:14-29.
[7] Gen. 17:15.
[8] Gen. 27:6-17.

vântărilor, se admiră şi Lia ca maică a strămoşului după trup[1] al Domnului, se laudă Debora[2] ca strategă mai presus de fire, se fericeşte şi Elisabeta[3] ca una ce a odrăslit săltarea în pântece a Înaintemergătorului harului. Dar Maria este închinată fiindcă s-a făcut maică şi roabă[4], şi nor[5], şi cămară de nuntă, arcă şi chivot al Stăpânului[6]. Maică, fiindcă a născut pe Cel ce a binevoit a Se naşte. Roabă, mărturisind firea şi propovăduind harul. Nor, căci de la Duhul Sfânt a luat în pântece[7] pe Cel pe care L-a născut. Cămară de nuntă, fiindcă Dumnezeu Cuvântul, ca într-o cămară de nuntă, a umbrit taina. Chivot, nu purtând Legea, ci pe dătătorul de Lege odrăslindu-L, pentru aceea şi spunem către ea: „Binecuvântată eşti

[1] Gen. 29:35.
[2] Jud. 4:4-14.
[3] Lc. 1:44.
[4] Lc. 1:38.
[5] Is. 19:1.
[6] Ex. 25:10.
[7] Lc. 1:35.

tu între femei!"[1], ceea ce a vindecat întristarea Evei, singura care a şters lacrimile celei ce suspină, singura care a purtat pe izbăvitorul tuturor, singura căreia i s-a încredinţat comoara mărgăritarului, singura care fără plăcere ai zămislit şi fără pătimire ai născut, singura care pe Emmanuil, precum Însuşi a binevoit, ai născut, „binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tău..."[2], rodul, nu sămânţa; floarea, nu patima; strălucirea, nu zidirea; Cel de un tron cu Tatăl, nu robul; soarele, nu ţărâna; Cel închinat, nu făptura; Dezlegătorul datoriilor, nu datornicul; „binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tău..." În locul oricărei laude e de ajuns ţie profetul care strigă: „Iată, Fecioara va avea în pântece..." A spus minunea, dar a tăinuit modul. „Şi va naşte fiu" – a propovăduit naşterea şi a lăsat la o

[1] Lc. 1:42.
[2] Lc. 1:38.

parte relația. „Şi se va chema numele lui Emmanuel"[1], a spus taina şi a tunat numele: „care se tâlcuieşte: cu noi este Dumnezeu". Pe Dumnezeu născut L-a propovăduit şi Iudeilor a închis gura. „Cu noi este Dumnezeu"[2] şi înşelarea s-a stins. „Cu noi este Dumnezeu" şi tăierea împrejur s-a anulat. „Cu noi este Dumnezeu" şi colimvitra născând nu se strică. „Cu noi este Dumnezeu" şi regii I se închină. „Cu noi este Dumnezeu" şi Bisericile se adună. „Cu noi este Dumnezeu" şi moartea se face adormire. „Cu noi este Dumnezeu" şi morții saltă de bucurie pentru libertate şi strigă: „Nu înger, nu preot, ci Însuşi Dumnezeu a venit şi ne-a mântuit pe noi". Lui fie slava în vecii vecilor. Amin!

[1] Is. 7:14.
[2] Is. 7:14.

POSTFAȚĂ

Omiletica Sfântului Proclu al Constantinopolului ca mistagogie poetică a Întrupării

„O, pântece în care s-a alcătuit slobozirea noastră! O, pântece în care s-a lucrat arma care avea să înfrângă pe diavolul! O, pământ în care Săditorul firii omeneşti, fără sămânță a făcut să crească Grâul cel de primăvară! O, templu în care Dumnezeu este Preot, nu schimbând firea noastră, ci zidind-o din nou, după voia Sa, întru care El Se aseamănă cu Melchisedec!" (Omilia 1, 3, PG 65, 684B)

Proclu de Constantinopol[1] a rămas în memoria Bisericii ca un mare pre-

[1] Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creştine vechi greceşti şi latine*, II-2, *De la conciliul de la Niceea la începuturile Evului Mediu*, trad. rom. Hanibal Stănciulescu, Polirom, Iaşi, cap. XVII, *Dezbateri teologice prechalcedoniene şi postchalcedoniene în Orient. Proclu de Constantinopol*, pp. 247-250; S.J. Voicu, *art.*

dicator, pasionat din tinerețe de studiile de retorică, devenit lector în Constantinopol, secretar şi diacon al lui Atticus, arhiepiscop al capitalei imperiului între anii 407-425 care l-a hirotonit preot. După moartea acestuia a candidat la succesiune, fiindu-i preferat Syssinius, care l-a hirotonit în semn de împăcare mitropolit de Cizic (426). A rămas în istorie ca om al păcii şi reconcilierii, deloc înclinat spre carierism sau spre folosirea forței împotriva ereticilor. După alegerea sa ca mitropolit de către patriarhul Sysinnius a trebuit să renunțe la această demnitate, deoarece credincioşii de acolo aleseseră mitropolit pe monahul Dalmatios, şi să rămână astfel, pentru a evita orice dispută, simplu

Proclo di Constantinopoli, în *Dizionario di Omiletica*, ed. M. Sodi şi A. Triacca, Torino-Bergamo, 2002, pp. 1261-1263; A. Solignac, *art. Proclus Saint*, Dsp. XII-2, 1986, pp. 2374-2381; Adolf Lumpe, *Proklos, Patriarch von Konstantinopel*, în *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlekikon*, Band VII, 1994, Spalten 985-988; Pr. Adrian Lucian Dinu, *Proclu de Constantinopol*, în *Maica Domnului în teologia Sfinților Părinți*, Trinitas, Iaşi, 2004, pp. 110-116.

episcop titular în Constantinopol, unde a devenit unul dintre cei mai iubiți predicatori datorită harismei și talentului său omiletic. Între anii 428-429 a devenit unul dintre candidații la succesiunea episcopală a lui Syssinius, pe care a pierdut-o în fața lui Nestorie. Semnificativ pentru activitatea sa de predicator, în contextul disputelor hristologice constantinopolitane, este un episod petrecut după unii cercetători puțin după Crăciunul anului 428 (Sever Voicu), după alții la 25 martie 431 (C. Moreschini, E. Norelli), când a ținut o predică (*Omilia 1*) despre Feciora Maria ca Theotokos. Această predică a fost una din primele atitudini luate împotriva teologiei mariologice a lui Nestorie și a fost ținută chiar în prezența acestuia, care, de altfel, a și intervenit imediat după rostirea predicii, recomandând prudență în elogierea Fecioarei. După depunerea lui Nestorie (431), Proclu a candidat încă o dată la tronul constantinopolitan, fiind preferat Maximian, ajungând arhiepiscop al capi-

talei imperiale şi patriarh ecumenic doar după moartea acestuia, în anul 434, exercitându-şi păstorirea până la moartea sa, în anul 446. Deşi a fost protagonist al bine-cunoscutei dispute omiletice mariologice din secolul al V-lea, Proclu nu pare a fi luat parte efectiv la disputa nestoriană ulterioară. Există puține fapte răsunătoare consemnate din vremea episcopatului său. În jurul anului 435, el a intervenit în problemele episcopatului armean, în legătură cu pozițiile doctrinare ale lui Teodor de Mopsuestia, judecat ca filonestorian (Tomus ad Armenios). În anul 438, a avut un rol decisiv în rezolvarea schismei ioaniților, ucenicii Sfântului Ioan Hrisostom, care după depunerea acestuia din anul 404 refuzaseră să intre în comuniune cu succesorii lui. Proclu a adus cu mare solemnitate moaştele lui, rostind cu acest prilej un panegiric (Hom. 20, *In Iohannem Chrysostomum*) dedicat sfântului, salvând o situație delicată.

Celebritatea sa ca predicator, menționată explicit şi de către istoricul bi-

sericesc Socrates (Istoria Bisericii VII, 28. 41. 43), a făcut ca în decursul timpului o serie de predici să-i fie atribuite şi să circule sub numele său. Astfel, este oarecum dificil de stabilit o autenticitate certă în cadrul operei sale omiletice. Patrologia Migne redă 25 dintre omiliile sale (PG 65) la sărbătorile Domnului şi la sărbătorile sfinților, iar J.F. Leroy a descoperit şi a editat altele[1]. Nu există încă un consens între patrologi în ceea ce priveşte corpusul omiletic moştenit sub numele lui Proclu. Clavis Patrum Garecorum (CPG) enumeră 37 de omilii, în afara celor a căror paternitate nu a fost încă definitiv elucidată şi a celor false, iar Benedict Marx prezuma în anul 1940 că 89 omilii din corpusul omiletic transmis sub numele lui Ioan Hrisostom ar aparține de fapt lui Pro-

[1] 25 de omilii în PG 65, 680-850; J.F. Leroy, *L'homilétique de Proclus de Constantinople. Tradition manuscrite, inédits, études conexes*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Citta del Vaticano, 1967; CPG IV, 5896-5915; M. Aubineau, *Bilan d'une enquête sur les homélies de Proclus*, în *REG* 85, 1972, pp. 572-596.

clu. O bună parte dintre aceste omilii moştenite sub numele lui Proclu sunt predici festive, rostite cu ocazia sărbătorilor Domnului, dedicate Fecioarei Maria şi sfinților: Naşterea (*Omilia 4*), Botezul (*Omilia 7*), Schimbarea la față (*Omilia 8*), Intrarea Domnului în Ierusalim, Paştile (Omiliile 12, 13, 14 şi 15), *Omilia 36* despre scurtimea şi deşertăciunea vieții omeneşti, *Omilia 11* despre Patimile Domnului, Omiliile 18 şi 19 depre Apostolii Pavel şi Andrei, *Omilia 27* despre Mistagogia Botezului, panegirice în cinstea Fecioarei (*Omilia 1*: Laudatio in sanctissimam Dei genitricem Mariam care a provocat contra-predica lui Nestorie) şi enkomia dedicate sfinților (*Omilia 20* în cinstea Sfântului Ioan Hrisostom). Una dintre cele mai pasionante dezbateri s-a purtat în jurul autenticității *Omiliei 6*, un amplu elogiu dedicat Fecioarei Maria, format dintr-o serie de dialoguri dramatizate poetic, în formă de acrostih, între diferite personaje biblice, precum Maria şi Iosif (cap. 9), Fecioara Maria şi arhanghelul

Gavriil (cap. 11-12, urmat de monologul arhanghelului), având ca fundal evocarea scenei Buneivestiri. Această omilie folosește tehnica poetică și retorică specifică celebrelor kontakia alcătuite de Roman Melodul, în care există o interesantă relație între poezie și predică.

Omiletica lui Proclu este una hristologică și mariologică[1], având un limbaj teologic clar, cu predilecție centrat pe tâlcuirea Întrupării, dintr-o perspectivă antinestoriană[2]. Modul de abordare a Întrupării din aceste omilii se regăsește și în scrierile sale cu caracter apologetic, precum *Tomus ad Armenios* (435)[3] și *Epistola către*

[1] R. Caro, *La homiletica mariana en el siglo V*, 3 vol., University of Dayton, Ohio, 1971-1973.

[2] Cl. Moreschini, E. Norelli, *op. cit.*, p. 249: „Proclu insistă asupra Fiului unic, în Care cele două naturi nu duc la apariția a două ipostasuri separate, ci sunt reunite într-un singur ipostas, grație așa-numitei **oikonomia**, voința de mântuire a lui Dumnezeu care se realizează în istorie și, mai precis, în Întrupare".

[3] Cl. Moreschini, E. Norelli, *op. cit.*, p. 249: „Proclu reamintește în expunerea sa hristologică faptul că expresia lui Ioan «Și Cuvântul

toți episcopii din Occident. În general se consideră că poziția hristologică a lui Proclu a fost una de echilibru între cea antiohiană și cea alexandrină, întemeiată pe un efort de mediere care a ajutat la configurarea formulei hristologice ortodoxe de la Chalcedon. Echilibrul său dogmatic s-a manifestat atât în mariologie, refuzând adoptarea tezei nestoriene conform căreia Maria ar fi născut doar un simplu om ori un Dumnezeu (*Omilia 1*), cât și în hristologie, proclamând un singur ipostas și două naturi (*Omilia 23 despre dogma Întrupării*), folosind formula „un singur ipostas al Dumnezeului Logos întrupat"[1]. Originalitatea

S-a făcut trup» (In 1, 14) nu înseamnă că Logosul a pătruns într-un om perfect (teza antiohiană), dar nici că S-a transformat în carne, lucru care ar echivala cu o alterare a imuabilității naturii divine; pentru a sublinia acest punct, Scriptura spune că a luat chip de rob (Filip. 2, 7) (*Tomus ad Armenios* 5-6). Prin urmare ipostasul lui Dumnezeu întrupat este unul singur" (*Tomus ad Armenios* 9).

[1] Cl. Morechini, E. Norelli, *op. cit.*, p. 250: „Proclu proclamă un singur ipostas, ceea ce îl apropie de Chiril (antiohienii ar fi vorbit mai degrabă de *prosopon*), dar și două naturi, ceea ce

lui Proclu se manifestă în prezentarea Fecioarei Maria, căreia îi sunt aplicate numeroase titluri biblice, devenite apoi clasice: rugul aprins (Ieș. 3, 2), nor (Isaia 19, 1), lâna lui Ghedeon (6, 37-38), cămașa fără cusătură țesută de sus (In 19, 23) ș.a. În mod particular, Proclu subliniază necontenit caracterul excepțional al Întrupării și al Nașterii Domnului, fecioria post-partum a Mariei: „Din pricina aceasta Fecioara este Maica lui Dumnezeu, că născând a rămas fecioară. Nașterea este cu neputință de priceput pentru că este taina lui Dumnezeu, dar Cuvântul a venit în trup și S-a făcut văzut. Cunoaștem că El a rămas ceea ce a fost mai înainte și a devenit ceea ce nu era, pătimitor și nepătimitor totodată, adică deoființă cu Tatăl după dumnezei-

---

îl disociază de limbajul chirilian (*Omilia 23 despre dogma Întrupării*). Și, atunci când modifică, în Tomusul către armeni, formula apolinaristă reluată de Chiril în «un singur ipostas al Dumnezeului Logos întrupat» (și nu «întrupat», referitor la ipostas), face un pas spre o clarificare a ipostasului înțeles mai degrabă ca persoană a Logosului întrupat decât ca natură proprie a Logosului, ca la Chiril".

rea Sa şi deofiinţă cu noi după omenitate, afară de păcat" (*Omilia* 24, 17).

Mariologia populară, până atunci difuză şi neintrată în agora dezbaterilor, are ocazia să se întrupeze omiletic prin Proclu, apărător inspirat al Tradiției biblice şi patristice a Bisericii despre Fecioara Maria, în contextul polemicii hristologice legate de apărarea unității celor două firi în Persoana Domnului Iisus Hristos. Omiliile sale mariologice sunt un prilej de uimire şi de preamărire a Fecioarei şi a tainei unirii dumnezeirii cu omenitatea, petrecute în Cel purtat în pântecele său: „Prilejul pentru care ne-am adunat astăzi aici este cinstirea Născătoarei de Dumnezeu (Theotokos) şi pururea-Fecioarei Maria, comoara nepătată a fecioriei, raiul duhovnicesc care a adus pe al doilea Adam, lucrătoarea unirii celor două firi, mijlocitoarea mântuirii noastre, cămara de nuntă în care Cuvântul Şi-a gătit trup, rugul cel nears şi care nu a fost mistuit de focul cel dumnezeiesc, lumina cea adevărată care a născut pe Cel

Unul-Născut cu trup, Cel ce este peste heruvimi, lână rourată de picăturile cereşti, cu care Stăpânul Îşi îmbracă turma Sa..." (*Omilia 1*, PG 65, 681 A-B). Este limpede că momentul crizei nestoriene a declanşat răspunsul apologetic de desfăşurare theotokologică al hristologiei[1], figura Fecioarei ca Născătoare de Dumnezeu căpătând o masivitate monumentală, ca în icoanele noastre ţărăneşti cu tema „Maica îndurerată", în care chipul Fecioarei are alura matricială a Bisericii rugătoare, dar şi limpezimea ori străvezimea creaţiei celei noi: „O, omule, mergi şi priveşte oricare din lucrurile lumii acesteia şi vezi dacă mai există ceva asemănător sau ceva mai mare decât Sfânta Fecioară Maria, Maica Domnului! Dacă ai înconjura lumea şi ai cutreiera mările, dacă ai străbate văzduhurile şi ai întreba cerurile şi toate puterile nevăzute, ai vedea că nu este o altă minune asemănătoare

[1] V. pr. Corneliu Mihail Militaru, *Învăţătura despre Maica Domnului până la Sinodul de la Efes. Perspectivă hristologică*, Emia, Deva, 2006.

cu aceasta. Înlătură, aşadar, proorocirile rele şi minunează-te de măreția Fecioarei! Căci numai ea singură, mai presus de cuvinte, a primit în cămara de nuntă pe Mirele ceresc, înaintea Căruia toate făpturile îngenunchează cu frică şi cu cutremur" (*Omilia 5*, 2, PG 65, 717C-720A).

Theotokologia devine situl hermeneutic privilegiat al hristologiei. Astfel, Proclu se plasează pe linia trasată de Părinții capadocieni, dar ceea ce este specific lui este tocmai o elaborare în registrul unei organicități dogmatice majore, menită să promoveze explicit o evlavie mariologică mai amplă. Acest fapt este evidențiat în cuprinsul omileticii patristice a tainei Întrupării prin punerea în paralel a celor două naşteri ale Fiului lui Dumnezeu, eternă şi istorică, potențând măreția nevăzută a celei din veci prin noimele şi vederile evanghelice ale celei din veac, Fecioara Maria fiind prin numele şi tot rostul său semnul unei alegeri, dar şi al unei convergențe: „El, Care a fost născut din Tatăl mai

înainte de toți vecii, a fost, de asemenea, născut astăzi de Fecioara, pentru mântuirea noastră. Iată că El este Unicul Fiu, născut după dumnezeire de Unicul Părinte ceresc; iar aici, pe pământ, este Dumnezeu-Om, şi nu doar om ca toți ceilalți; mai cu seamă că El este unit cu Tatăl în chip negrăit. Fiind mai presus de toate, El nu are mamă, iar aici pe pământ nu are tată pământesc. În ceruri Unul-Născut mai înainte de veci, iar aici Unul-Născut al Fecioarei, aşa cum înțelegem taina Întrupării" (*Omilia* 24, 15).

Sfântul Proclu foloseşte întreg arsenalul retoricii sofiste, dar preferă întotdeauna dialogul retoric cu ajutorul căruia, printr-un şir de întrebări şi răspunsuri, interpelează şi răspunde diferitelor curente de opinie contemporane. Astfel, la întrebarea fariseică atribuită în text unui evreu: „Cum poate omul să nască pe Fiul lui Dumnezeu?", Proclu răspunde oferind imaginea realității concrete a Întrupării lui Dumnezeu şi a Bisericii Dumnezeului Celui Viu, care s-a manifestat

prin martiri și mărturisitori. Negarea Întrupării reprezintă tăgăduirea prezenței lui Dumnezeu în întreaga creație. Recunoașterea Întrupării înseamnă primirea bunăvoirii (evdokiei) Sale: „Nu-ți voi putea spune cum a putut să-L nască pe Dumnezeu un om, dar pot să-ți spun că Dumnezeu S-a întrupat dintr-o femeie, după cum a binevoit, căci la Dumnezeu știm că toate-s cu putință" (*Omilia* 2, 5, PG 65, 697D). Taina Întrupării, deși s-a dezvoltat ulterior în diferitele mistere liturgice care recompun sărbătorile ciclului liturgic corespunzător de la Bunavestire până la Întâmpinare, este privită în unitatea ei structurală, folosind metafora Întrupării ca înveșmântare a lui Dumnezeu cu omenitatea. Urzeala acestei corporalități concrete a fost țesută smerit și curat în trupul Fecioarei nenuntite: „O, Fecioară fără de nuntă, Maică fără de păcat întru naștere, unde ai aflat lâna cea preafrumoasă din care ai gătit astăzi veșmânt Stăpânului lumii? Unde ai aflat țesătura din care ai făcut

veşmântul fără cusătură şi preacurat?" (*Omilia* 4, 2, PG 65, 712C). Maica Domnului este, deci, războiul de țesut însufleţit întru care s-a alcătuit haina nuntirii între Dumnezeu şi oameni. Predicatorul sfânt se dovedeşte el însuşi un țesător şi împodobitor al hainei de nuntă a Bisericii, prin întreţeserea în discursul său omiletic a tâlcului bogat al tipurilor vechi-testamentare, în primul rând Maica Domnului ca pământ nou şi sân al raiului, în contextul mistic, nupţial, al uimirilor sau paradoxurilor divino-umanităţii: „O, pământ în care niciodată nu a fost aruncată sămânța, dar din care a răsărit rodul curăţiei! O, fecioară care ai deschis iarăşi lui Adam raiul! Cine este mai minunat decât raiul întreg, dacă nu tu însăţi? Pentru rai a lucrat Domnul, dar tu ai lucrat pe Însuşi Dumnezeul tuturor, după trup. Să săltăm acum cu toţii, nu pentru a sărbători nunta Maicii Domnului, pentru că ea este Fecioară nenuntită şi fără de legătură trupească, ci să săltăm preamărind Naşterea Celui care este

fără de prihană. Că, iată, fără legătură trupească, ea s-a aflat a fi Maică şi nici Pruncul nu a rămas fără de Părinte. Să ne minunăm toţi, căci iată, pântecele Fecioarei s-a arătat mai întins decât toată lumea! Şi ea, în chip de negrăit, a primit pe Cel pe care nu-L poate cuprinde nimeni. El, Care o ţine pe Maica Sa şi pe toate le ţine cu mâna Sa, a fost ţinut în pântecele ei" (*Omilia* 4, 1, PG 65, 708C-709B). Biruirea sau depăşirea legilor firii prin zămislirea şi naşterea feciorelnică reprezintă garanţia că avem de-a face cu intervenţia şi manifestarea lui Dumnezeu, iar Cel Născut este Mesia, Hristos, împlinirea făgăduinţelor vechi şi a aşteptării lui Israil şi începătorul unei umanităţi noi. Sfântul Proclu raportează Paştele Naşterii ca trecere a lui Hristos prin Poarta cea de către Răsărit a Templului-Porta Orientalis (Iez. 44, 2) care este Fecioara, la Paştele Învierii, ca trecere a lui Hristos înviat prin uşile încuiate la Apostolii Săi, care provoacă mărturia lui Toma. Naşterea este cuprinsă în logica pascală a ico-

nomiei: „Dacă Maica Sa nu ar fi rămas Fecioară, Pruncul ar fi fost socotit un om simplu, iar Naşterea un lucru obişnuit. Dar dacă, dimpotrivă, ea a rămas Fecioară după Naşterea Lui, cum să nu fie Dumnezeu Cel Născut din ea şi Taina aceasta de nepătruns? Fără păcat a fost născut Acela care a trecut prin uşile încuiate fără ca Apostolii să ştie. Toma însă, cunoscând în El două firi unite, a strigat cu glas mare şi a zis: «Domnul meu şi Dumnezeul meu!» (In 20, 28). O, omule, nu te ruşina de această Naştere! Aceasta fost pentru mântuirea noastră. Dacă El nu S-ar fi născut din femeie, niciodată nu ar mai fi murit. Şi dacă nu ar fi murit, nu ar fi adus nimic, dar aşa «prin moarte a surpat pe cel ce avea stăpânirea morții, adică pe diavolul» (Evr. 2, 14)" (*Omilia 1*, 2-3, PG 65, 684A). Naşterea conține intrinsec posibilitatea Paştelui, ea este un Paşte incoativ, adică o arvunire a Paştelui. Maternitatea Fecioarei are un rol soteriologic universal asupra cosmosului şi a umanității întregi, asupra

întregii făpturi. Pântecele Fecioarei Maria este un punct de convergență universală, o imensă coincidentia oppositorum: inteligibilul-suprainteligibilul, perceptibilul-inefabilul, descriptibilul-tainicul, materia-Duhul. Omiletica lui Proclu de Constantinopol este o amplă mistagogie poetică a Întrupării care aglutinează armonicele tipologice în serii de contraste, care pun în lumină sinergia între ceresc şi pământesc, între divin şi uman, între lucrarea lui Dumnezeu şi lucrarea Fecioarei: „O, pântece în care s-a alcătuit slobozirea noastră! O, pântece în care s-a lucrat Arma care avea să înfrângă pe diavolul! O, pământ în care Săditorul firii omeneşti, fără sămânță a făcut să crească Grâul cel de primăvară! O, templu în care Dumnezeu este Preot, nu schimbând firea noastră, ci zidind-o din nou, după voia Sa, întru care El Se aseamănă cu Melchisedec!" (*Omilia 1*, 3, PG 65, 684B).

Roadele ascultării Fecioarei Maria se extind asupra întregului univers. Urmând modelul paulin Hris-

tos-Adam, Sfinții Părinți au dezvoltat paralela Eva-Maria, dezvăluind rolul sau participarea Fecioarei Maria la planul de mântuire al lui Dumnezeu. Pe această linie deschisă de Sfântul Justin Martirul şi Filosoful în *Dialogul cu iudeul Tryphon*, care îndemna la cinstirea Maicii Domnului, Sfântul Proclu exprimă ideea folosului universal al lucrării Fecioarei Maria şi îndemnul către mame şi fecioare de a-i urma modelul, asumându-şi maternitatea şi fecioria restaurate în plenitudinea lor: „Hristos, născându-Se, a adus mântuirea pe aceeaşi cale prin care intrase păcatul în lume. În locul veninului adus de şarpe prin neascultare, Cuvântul lui Dumnezeu a zidit, prin ascultarea Sa, un nou templu de viață făcător. De unde a ieşit Cain, primul născut al păcatului, de acolo a venit Hristos, Mântuitorul neamului omenesc (*Omilia 1*, 3, PG 65, 681C). Să lăsăm femeile să se grăbească să vină aici, căci aici este o Femeie care nu a cules rodul pomului morții, ci ne-a dăruit Rodul Vieții. Să lăsăm fecioarele

să vină în grabă aici, căci iată, Fecioara a născut fără să-şi piardă curăția ei. Pruncul a ieşit din pântecele ei lăsând-o nepătată şi Harul s-a făcut văzut lumii. Să lăsăm maicile să vină în grabă aici, pentru că o Fecioară-Maică a pus în locul pomului neascultării Pomul Vieții. Să lăsăm fiicele să vină repede, pentru că ascultarea Fiicei a înlăturat ruşinea unei mame neascultătoare" (*Omilia 4*, 2, PG 65, 709C-712A).

Sfântul Proclu a fost cel care, împreună cu Chiril al Alexandriei, a inaugurat stilul omiletic mariologic, iar tendința sa spre o jubilație poetică a fost dusă mai departe de către Sfântul Roman Melodul în condacele sale dedicate tainei Întrupării. El este cel care a recomandat în omiliile sale mariologice invocarea Maicii Domnului în rugăciuni, întemeindu-se pe puterea ei de mijlocire pentru întreaga umanitate. Omilia sa despre cinstirea Maicii Domnului, rostită în fața lui Nestorie, reprezintă cea mai apreciată şi îndrăgită predică patristică dedicată Fecioarei, ale cărei cuvinte au

fost preluate şi citate de către o sumedenie de Părinți ai Bisericii, constituind un adevărat tezaur dogmatic din perioada apropiată de Sinodul ecumenic de la Efes din anul 431, care a declanşat o adevărată înflorire a literaturii omiletice şi imnografice mariologice. Hristologia lui Proclu aparține cugetării patristice post-niceene, utilizând termenul „homoousios" şi subliniind consubstanțialitatea lui Hristos cu firea umană în perspectiva în care se va dezvolta profilul terminologic, fiind un premergător al definiției de la Chalcedon din anul 451, în măsura în care a recurs la terminologia celor două firi, clarificând modul în care se petrece unirea lor fără confuzie. În pasajele sale de polemică împotriva iudeilor şi elinilor, a arienilor şi maniheilor, el insistă de mai multe ori asupra conexiunii necesare dintre realismul Întrupării şi opera răscumpărătoare a lui Hristos. Omiliile sale mariologice denotă poziția sa fermă şi inovatoare pentru perioada pre-efesiană, răstimp pentru care nu există pa-

ralele posibile cu alți Părinți, cu excepția poate a lui Isihie al Ierusalimului. Omiletica sa derivă dintr-o pasiune exegetică, lucru dovedit de întregul său corpus omiletic, din care doar două omilii au un preponderent caracter dogmatic şi moral: *Omilia 2* (*De incarnatione Domini*) şi *Omilia 33* (*In sanctum apostolum Thomam*). Elocvența lui Proclu a făcut să fie considerat un urmaş vrednic al lui Ioan Hrisostom la amvonul constantinopolitan.

ANEXĂ

Omilia de Crăciun atribuită Sfântului Proclu

Sub numele său ne-a fost transmisă o predică de Crăciun, inclusă în cele mai bune antologii ale omileticii patristice dedicate acestei sărbători. Predica de Crăciun, atribuită lui Proclu, începe alert cu anunțarea directă a temei abordate într-un registru aproape imnografic, dezvoltând armonicele, clasice de-acum, ale teologiei solare, în jurul imaginii cu caracter epifanic şi eshatologic Hristos, Soarele dreptății şi ziua veşniciei, continuând cu paradoxurile divino-umanității: „Soarele dreptății a răsărit astăzi şi a acoperit vechiul soare. Am fost liberat de întuneric şi strălucirea acestor raze mă orbeşte; ziua a fost pentru mine renăscută şi sunt cuprins de spaimă. Naşterea mă încântă, dar cele ale sale mă cutremură. Văd răsărind

un nou izvor şi trecând vechea grijă, am văzut că S-a născut un Prunc şi cerul că se pogoară să-L slăvească; mama Sa născându-L şi pântecele său nevătămându-se; Pruncul pecetluind pântecele care L-a născut; Cel care L-a născut nu este un bărbat şi Fiul nu are tată; un Mântuitor S-a născut, un Astru S-a plăsmuit; un Prunc este înfăşat în scutece şi poartă infinitul"[1].

În acelaşi pasaj inaugural avem o adevărată icoană omiletică a Naşterii Domnului construită poetic pe paralelisme şi contraste de genul cer-pământ, angelic-animal, sus-jos, lumină-întuneric, mărturie-smintire, bucurie-întristare: „O iesle are forma tronului ceresc, iar animalele simbolizează heruvimii; o lumină se-arată şi vesteşte minunea; îngerii Îl binevestesc şi păstorii prorocesc, magii Îl mărturisesc pe Dumnezeu, iar preoţii se smintesc întru El. Irod cade, moartea se îndoliază. Adam este liberat,

[1] Proclu de Constantinopol, *Predica la Naşterea Domnului*, trad. rom. Jan Nicolae, în *Naşterea Domnului oglindită în predica patristică*, teză de doctorat, pp. 402-406.

Eva se bucură şi şarpele se întristează. Cei captivi sunt redaţi libertăţii şi tiranii lor pedepsiţi. Cu lapte este alăptat şi hrănit Cel ce hrăneşte toată făptura; de braţe e slujit şi purtat Cel ce poartă făptura; făptura Îl recunoaşte şi firea se teme de El"[1].

Miezul acestei omilii de Crăciun îl constituie enkomionul Fecioarei Maici, alcătuit dintr-o serie de interpretări sau tâlcuiri poetice ale cuvintelor de salut ale arhanghelului Gavriil către Maria, după modelul Acatistului, înrădăcinate în geniul biblic, simbolic şi poetic, specific creştinismului siriac. Enumerarea metaforelor şi numirilor poetice adresate Fecioarei reprezintă o ilustrare şi interpretare în registru poetic, dar şi tipologic al misterului nupţial al Întrupării, prezentat ca o implicită proslăvire a umanităţii şi a lumii: ţarină, viţă, matcă, ţară, mireasă, încununare, vatră, chemare, grânar, har al fecioriei, momeală, sipet (chivot), cupă, potir, tezaur duhovnicesc, cer, stâlpul norului

[1] *Ibidem*, p. 402.

slavei (shekinah): „Şi eu sunt cuprins de uimire în faţa acestei minuni şi de spaimă în faţa acestei taine, însă voi merge hotărât să-L întâlnesc pe Gavriil şi voi scăpa de teamă. Cuvintele pe care el le-a adresat Mariei nu tâlcuiesc ele minunea? Şi care cuvinte? «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har» (Lc. 1, 28), ţarină din care a ieşit un spic ceresc şi de unde nimeni nu măcina! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», Maică fecioară şi adevărată a vieţei celei adevărate! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», ţară încăpătoare a fiinţei celei necuprinse. «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», mireasa unei lumi văduve, neam de cinste! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», care împleteşti pentru făptură o coroană (de slavă) pe care nici o mână n-a atins-o! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», sfântă vatră a focului! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», cea care chemi din nou lumea înstrăinată! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», grânar (hambar) nesecat (nemărginit) al făpturii flămânde! «Bucură-te, ceea

ce eşti plină de har», har nesfârşit al fecioriei! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», care, împodobită cu nenumărate virtuţi, aduci făclia, lumina nestinsă, mai strălucitoare decât soarele! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», momeala din vârful undiţei duhovniceşti. «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», sipet-chivot al slavei. «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», năstrapă de aur care păstrezi (tăinuieşti) mana cerească! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», care reverşi celor însetaţi băutura cea dulce a izvorului veşnic! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», maică duhovnicească, care tăinuieşti întru tine giuvaierul divin, Iisus Hristos! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», cer luminos care ţii în pântecele tău pe Cel pe care nu-L încap cerurile, pe Dumnezeu, Cel pe care nimic nu-L ţine, nici nu-L cuprinde! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», stâlpul norului în care sălăşluieşte Dumnezeu, care călăuzeşte poporul lui Israel în pustie! Ce să spun

şi ce să sărbătoresc? Cum să laud slava care aici a luat rădăcină?"[1].

Dialogul interior al Fecioarei în timpul Buneivestiri îl arată pe predicator ca un profund cunoscător al psihologiei duhovniceşti. Avem aici cea mai curajoasă intrare a cuvântului de învăţătură în abisul şi negrăitul tainei celebrate, un soi de răspuns lăuntric al Fecioarei la salutul îngerului, alcătuirea graduală a încuviinţării ei la acest misterion, coparticiparea ei la taina îngerului, purtător al kerygmei de sus: „În afara lui Dumnezeu, tu te înalţi deasupra a toate". Mirată de cuvintele îngerului, cu privirea lăsată şi trupul nemişcat, ea presimţea crucea în această veste care-i fusese binevestită deja şi se ţinea în preajma îngerului fără să îndrăznească nici să fugă, nici să rămână. Văzând pe cel netrupesc venind sub înfăţişarea unui om, ea ezita să rămână, din respect pentru fecioria sa, dar nu îndrăznea să între-

[1] Proclu de Constantinopol, *Predica la Naşterea Domnului*, trad. rom. Jan Nicolae, în *Naşterea Domnului oglindită în predica patristică*, teză de doctorat, p. 402.

be nimic pe cel de-o altă fire; pe chipul Fecioarei se citea teama şi îşi grăia în gând: Ce să fie această salutare? Cine-i cel ce mi-a dat-o, de-i mai strălucitor decât soarele şi grăieşte cu ţărâna? De coboară din cer şi salută o fecioară? Nu-i de fel purtător de trup şi intră-n vorbă cu o femeie, istovind pământul cu aripile sale ca şi cu picioarele. Ce-aşteaptă el de la o făptură pământească? Pare-a fi înger şi grăieşte ca un om. Ascult vocea sa venind de la o fiinţă sfântă, netrupească; îi văd chipul strălucind mai ceva decât lumina zilei, e îmbrăcat c-un veşmânt, văd un tânăr netrupesc, călcând pământul fără să lase urme, nu are grai, dar îmi strigă: «Bucură-te!». Buzele sale nu se mişcă, dar el mă salută-n felul de a grăi al profeţilor. Nu ştiu nici ce să cuget de-o aşa vedere cutremurătoare. De nu-l cunosc pe cel ce fost-a trimis, cum Îl voi şti pe Cel ce l-a trimis? Dacă heraldul (crainicul, vestitorul) e înspăimântător, înştiinţarea sa nu-i cu-atât mai mult? Şi dacă strălucirea sa a adumbrit atâta du-

hul meu, cu ce trup tăinui-voi soarele dreptății? Dacă făptura mă învolbură, cum Îl voi răbda pe Domnul?"[1]

Tâlcuirea poetică a cuvintelor îngerului (Lc. 1, 30), puse de omilet chiar pe seama acestuia, îi oferă ocazia unei paralele omiletice între Eva şi Maria, obişnuită în omiletica patristică. În acest sens, îngerul este înfățişat ca mistagogul prin excelență al tainei Întrupării, adică cel care o inițiază pe Fecioară în lăuntrul tainei şi pe noi înşine, prin mijlocirea predicatorului, în dorința de a primi cuvântul întru noi: „Îngerul i-a grăit: «Nu te teme, Marie!» (Lc. 1, 30). Tu nu te-ai poticnit precum Eva: a ei e moartea; a ta, viață veşnică. Al ei, rodul care omoară; al tău, cel care dă viață; a ei, înşelăciunea; a ta, dragostea. Prin ea, despărțirea de Dumnezeu şi de oameni; prin tine, tainica apropiere de Dumnezeu şi de trup. Prin ea, somnul întunecat al iadului; prin tine, binecuvântarea.

[1] Proclu de Constantinopol, *Predica la Naşterea Domnului*, trad. rom. Jan Nicolae, în *Naşterea Domnului oglindită în predica patristică*, teză de doctorat, pp. 402-406.

Prin ea, condamnarea; prin tine, liberarea; prin ea, suferința; prin tine, speranța; prin ea, lacrimile; prin tine, râurile de ape vii; prin ea, sudoarea; prin tine, odihna; prin ea, rana cea veche; prin tine, dragostea între oameni. Prin ea, potopul; prin tine, baia nemuririi; prin ea, muritorii; prin tine, învierea morților. Prin ea, douăsprezece seminții în război; prin tine, doisprezece Apostoli uniți în dragoste; prin ea, moartea răspândită asupra lumii, însă asupra ta moartea se va poticni şi se va nărui. Prin ea, căderea; prin tine, ridicarea"[1].

Omiletul înaintează în tâlcuirea Evangheliei Sfântului Luca verset cu verset, ajungând în cele din urmă să destăinuie, făcându-se ecoul tâlcuirii îngerului, identitatea teologică a Fiului din pântecele Fecioarei: «Nu te teme, Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu şi iată, vei lua în pântece» (Lc. 1, 30-31a) pe Cel care este în Tatăl şi în trup şi vei naşte un Fiu mai ceresc decât cerurile, vei naşte un Fiu mai presus decât heruvimii, vei naşte un Fiu

[1] *Ibidem*, pp. 402-406.

făcător al veacurilor, vei naşte un Fiu co-etern cu Tatăl, vei naşte un Fiu de-o obârşie cu Duhul, vei naşte un Fiu Care este Domnul universului, vei naşte un Fiu pe Care noi nu-L vom desluşi, vei naşte un Fiu a Cărui înfăţişare îmi va scăpa, vei naşte un Fiu de Care nu mă voi apropia decât cutremurat!"[1]

Precizarea acestei identităţii a Fiului Unul-Născut este completată folosind Evanghelia Sfântului Matei şi accentuând rolul magilor, care devin protagoniştii ultimei părţi a omiliei de Crăciun atribuite lui Proclu: „Şi atunci când timpurile în care ea trebuia să nască s-au împlinit, a adus pe lume pe Fiul său Unul-Născut, Care nu era copilul unui om. Ea a născut un Fiu pe Care nu L-a conceput tatăl său; ea a născut spicul pe care nu L-a semănat vreun trup; ea L-a născut pe Creatorul făcut om, ea L-a născut într-un staul pe Cel ce S-a arătat magilor în Persia. «Iar dacă S-a născut Iisus în Betleemul Iudeii, în zilele lui Irod

[1] *Ibidem*, pp. 402-406.

regele, iată magii de la Răsărit au venit în Ierusalim, întrebând: Unde este regele Iudeilor, Cel ce S-a născut?» (Mt. 2, 1-2a)"[1].

Întrebarea pe care magii o pun lui Irod se descompune într-un şir de întrebări retorice ale magilor, care combină ideea convertirii cu tipologia şi epifaniile vechi-testamentare (steaua lui Valaam, îngerii la stejarul Mamvri, rugul aprins, exodul), cu paradoxurile divino-umanităţii. Predica se încheie cu o exortaţie de sorginte latreutică, foarte potrivită cu calitatea poetică şi imnică a întregii omilii: „Unde este Cel ce S-a născut fără de sămânţă? Cel căruia-I precede o stea? Unde este Cel care printr-o rază străină ne atrage către o lumină neştiută? Unde este Cel care Se arată în toate locurile şi Se tăinuieşte în trup? Unde este Cel care ne trage din rătăcirile noastre şi ne călăuzeşte spre har? Unde este Cel care S-a arătat sub un stejar în chipul a trei îngeri? Unde este Cel care nu mistuia rugul aprins şi nu vătăma fecio-

[1] *Ibidem*, pp. 402-406.

ria maicii? Unde este Cel care, născut din Tatăl nevăzut, este purtat de către maica Sa? Unde este Cel care a secat marea Roşie şi Se adapă cu lapte? Unde este Cel care îl tulbură pe Faraon şi Se ascunde de Irod? Unde este Cel care a înecat şarpele, iar acum sălăşluieşte-n scutece? Unde este Cel pe care arhanghelii nu-L vedeau deloc şi pe care acum Îl contemplă oamenii? «Iată, steaua pe care o văzuseră în Răsărit mergea înaintea lor, până ce a venit şi a stat deasupra, unde era Pruncul. Şi văzând ei steaua, s-au bucurat cu bucurie mare foarte. Şi intrând în casă, au văzut pe Prunc împreună cu Maria, mama Lui, şi căzând la pământ, s-au închinat Lui; şi deschizând vistieriile lor, I-au adus Lui daruri: aur, tămâie şi smirnă. Iar luând înştiinţare în vis să nu se mai întoarcă la Irod, pe altă cale s-au dus în ţara lor» (Mt. 2, 9-12). Lui Iisus Hristos, Domnul nostru, Care S-a născut, să-I aducem şi noi imne şi laude, dimpreună şi Tatălui şi Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin!"

Predica de Crăciun a lui Proclu al Constantinopolului[1]

O minune tulburătoare

Soarele dreptății a răsărit astăzi şi a acoperit vechiul soare. Am fost liberat de întuneric şi strălucirea acestor raze mă orbeşte; ziua a fost pentru mine din nou născută şi sunt cuprins de spaimă. Naşterea mă încântă şi cele ale sale mă tulbură. Văd răsărind un nou izvor şi trecând vechea grijă, am văzut că S-a născut un Prunc şi cerul că se pogoară să-L slăvească; mama Sa născându-L şi pântecele său

[1] PG 61, 737-738; CPG 4650; trad. fr. France Quéré-Jaulmes, în A.G. Hamman şi Fr. Queré-Jaulmes, *Le Mystère de Noël*, Centurion-Grasset, 1963, pp. 139-142; trad. rom. Jan Nicolae, în Idem, *Naşterea Domnului oglindită în predica patristică*, teză de doctorat, îndrumător: pr. prof. dr. Vasile Gordon, Bucureşti, 2008, pp. 402-406.

nevătămându-se; Pruncul pecetluind pântecele care L-a născut; Cel care L-a născut nu este un bărbat şi fiul nu are tată; un Mântuitor S-a născut, un Astru S-a creat; un Prunc este înfăşat în scutece şi poartă necuprinsul.

O iesle are forma tronului ceresc, iar animalele simbolizează heruvimii; o lumină se-arată şi vesteşte minunea; îngerii Îl binevestesc şi păstorii prorocesc, magii Îl mărturisesc pe Dumnezeu, iar preoţii se smintesc întru El. Irod cade, moartea se îndoliază. Adam este liberat, Eva se bucură şi şarpele se întristează. Cei captivi sunt redaţi libertăţii şi tiranii lor pedepsiţi. Cu lapte este alăptat şi hrănit Cel ce hrăneşte făptura; de braţe e slujit şi purtat Cel ce poartă făptura; făptura Îl recunoaşte şi firea se teme de El. Şi eu sunt cuprins de uimire în faţa acestei minuni şi de spaimă în faţa acestei taine, însă voi merge hotărât să-L întâlnesc pe Gavriil şi voi scăpa de teamă. Cuvintele pe care el le-a adresat Mariei nu tâlcuiesc ele minunea? Şi care cuvinte? «Bucură-te, ceea

ce eşti plină de har» (Lc. 1, 28), pământul din care a ieşit un Spic ceresc şi de unde nimeni nu măcina! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», Maică fecioară şi adevărată a viei celei adevărate! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», ţară încăpătoare a fiinţei celei necuprinse! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», mireasa unei lumi văduve, neam (stirpe) de cinste! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», care împleteşti pentru făptură o coroană (de slavă) pe care nici o mână n-a atins-o! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», sfânt sălaş (vatră) al focului! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», care chemi din nou lumea înstrăinată (exilată)! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», grânar (hambar) nesecat al făpturii flămânde! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», har nesfârşit al fecioriei! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», care, împodobită cu nenumărate virtuţi, aduci Făclia, Lumina nestinsă, mai strălucitoare decât soarele! «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har», momeala din vârful un-

diței duhovnicești! «Bucură-te, ceea ce ești plină de har», tainița slavei! «Bucură-te, ceea ce ești plină de har», năstrapă de aur care păstrezi (tăinuiești) mana cerească! «Bucură-te, ceea ce ești plină de har», care reverși celor însetați băutura cea dulce a izvorului veșnic! «Bucură-te, ceea ce ești plină de har», maică duhovnicească care tăinuiești giuvaierul dumnezeiesc, Iisus Hristos! «Bucură-te, ceea ce ești plină de har», cer luminos (senin) care ții în pântecele tău pe Cel pe Care nu-L încap cerurile, pe Dumnezeu, Cel pe Care nimic nu-L ține, nici nu-L cuprinde! «Bucură-te, ceea ce ești plină de har», stâlpul norului în care sălășluiește Dumnezeu, care călăuzește poporul lui Israel în pustie! Ce să spun și ce să sărbătoresc? Cum să laud slava care aici a luat rădăcină?

Taina Îngerului

În afara lui Dumnezeu, tu te înalți deasupra a toate. Tulburată (mișcată) de cuvintele îngerului, cu privirea

lăsată şi trupul nemişcat, ea presimţea crucea în această veste care-i fusese binevestită deja şi, tremurând, se ţinea în preajma îngerului fără să îndrăznească nici să fugă, nici să rămână. Văzând pe cel netrupesc venind sub înfăţişarea unui om, ea ezita să rămână, din respect sfielnic pentru fecioria sa, dar nu îndrăznea să întrebe nimic pe cel de-o altă fire; pe chipul fecioarei se citea teama şi îşi grăia în gând: Ce să fie această salutare? Cine-i făptura ce mi-a dat-o, de-i mai strălucitor decât soarele şi grăieşte cu ţărâna? De coboară din cer şi salută o fată? Nu-i de fel purtător de trup şi intră-n vorbă cu o femeie, istovind pământul cu aripile sale ca şi cu picioarele. Ce-aşteaptă el de la o făptură pământească? Pare-a fi înger şi grăieşte ca un om. Ascult vocea venind de la o fiinţă sfântă, netrupească; îi văd chipul strălucind mai ceva decât lumina zilei, e îmbrăcat c-un veşmânt, văd un tânăr netrupesc călcând pământul fără să lase urme, nu are grai, dar îmi strigă: «Bucură-te!» Buzele sale nu

se mişcă, dar el mă salută-n felul de a grăi al profeţilor. Nu ştiu nici ce să cuget de-o aşa vedere cutremurătoare. De nu-l cunosc pe cel ce fost-a trimis, cum Îl voi şti pe Cel ce l-a trimis? Dacă heraldul (crainicul, vestitorul) e înspăimântător, înştiinţarea sa nu-i cu-atât mai mult? Şi dacă strălucirea sa a întunecat atâta duhul meu, cu ce trup tăinui-voi Soarele dreptăţii? Dacă făptura mă învolbură, cum Îl voi răbda pe Domnul?

Eva şi Maria

Îngerul i-a grăit: «Nu te teme, Marie!» (Lc. 1, 30) Tu nu te-ai poticnit precum Eva: a ei e moartea, a ta viaţă veşnică. Al ei rodul care omoară; al tău, cel care dă viaţă; al ei înşelăciunea; a ta, dragostea. Prin ea, despărţirea de Dumnezeu şi de oameni; prin tine, tainica apropiere de Dumnezeu şi de trup. Prin ea, somnul întunecat al iadului; prin tine, binecuvântarea. Prin ea, condamnarea; prin tine, iertarea; prin ea, suferinţa; prin tine,

speranța; prin ea, lacrimile; prin tine, râurile de ape vii; prin ea, sudoarea; prin tine, odihna; prin ea, rana cea veche; prin tine, dragostea între oameni. Prin ea, potopul; prin tine, baia nemuririi; prin ea, muritorii; prin tine, învierea morților. Prin ea, douăsprezece seminții în război; prin tine, doisprezece Apostoli uniți în dragoste; prin ea, moartea răspândită asupra lumii, însă asupra ta moartea se va poticni şi se va nărui. Prin ea, căderea; prin tine, ridicarea. «Nu te teme, Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu şi iată, vei lua în pântece» (Lc. 1, 30-31a) pe Cel Care este în Tatăl şi în trup şi vei naşte un Fiu mai ceresc decât cerurile, vei naşte un Fiu mai presus decât heruvimii, vei naşte un Fiu făcător al veacurilor, vei naşte un Fiu co-etern cu Tatăl, vei naşte un Fiu de-o vechime (obârşie) cu Duhul, vei naşte un Fiu Care este Domnul universului, vei naşte un Fiu pe Care noi nu-L vom desluşi, vei naşte un Fiu a Cărui înfățişare îmi va scăpa, vei naşte un Fiu de Care nu mă voi apropia decât cutremurându-mă.

Pruncul lui Dumnezeu

Şi atunci când vremurile în care ea trebuia să nască s-au împlinit, a adus pe lume pe Fiul său Unul-Născut, Care nu era pruncul unui om. Ea a născut un Fiu pe Care nu L-a conceput un tată pământesc; ea a născut Spicul pe care nu L-a semănat vreun trup; ea L-a născut pe Creatorul făcut om, ea L-a născut într-un staul pe Cel care S-a arătat magilor în Persia. «Iar dacă S-a născut Iisus în Betleemul Iudeii, în zilele lui Irod regele, iată magii de la Răsărit au venit în Ierusalim, întrebând: Unde este regele Iudeilor, Cel ce S-a născut?» (Mt. 2, 1-2a). Unde este Cel ce S-a născut fără de sămânţă? Cel căruia-I merge înainte o stea? Unde este Cel care printr-o rază străină ne-atrage către o lumină neştiută? Unde este Cel care Se-arată în toate locurile şi Se tăinuieşte în trup? Unde este Cel care ne trage din rătăcirile noastre şi ne călăuzeşte spre har? Unde este Cel care S-a arătat sub un stejar în chipul a trei îngeri? Unde este Cel care nu mistuia rugul aprins şi

nu vătăma fecioria Maicii? Unde este Cel care, născut din Tatăl nevăzut, este purtat de către Maica Sa? Unde este Cel care a secat marea Roşie şi Se adapă cu lapte? Unde este Cel Care îl tulbură pe Faraon şi Se ascunde de Irod? Unde este Cel care îneca şarpele, iar acum sălăşluieşte-n scutece? Unde este Cel pe care arhanghelii nu-L vedeau deloc şi pe care acum Îl contemplă oamenii? «Iată, steaua pe care o văzuseră în Răsărit mergea înaintea lor, până ce a venit şi a stat deasupra, unde era Pruncul. Şi văzând ei steaua, s-au bucurat cu bucurie mare foarte. Şi intrând în casă, au văzut pe Prunc împreună cu Maria, mama Lui, şi căzând la pământ, s-au închinat Lui; şi deschizând vistieriile lor, I-au adus Lui daruri: aur, tămâie şi smirnă. Iar luând înştiinţare în vis să nu se mai întoarcă la Irod, pe altă cale s-au dus în ţara lor» (Mt. 2, 9-12). Lui Iisus Hristos, Domnul nostru, Care S-a născut, să-I aducem şi noi imne şi laude, dimpreună şi Tatălui şi Duhului Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin!

Cuprins

Introducere 5

Omilia 1 citită în Marea Catedrală Constantinopolitană în prezența lui Nestorie 15

Omilia 1 19

Omilia a 2-a 35

La Întruparea Domnului şi despre Sfeşnicul sau Candelabrul lui Zaharia 39

Omilia a 3-a 59

La Întrupare 63

Omilia a 4-a 69

La Naşterea Domnului nostru Iisus Hristos 73

Omilia a 5-a 83

Laudă la Preasfânta Fecioară şi Născătoarea de Dumnezeu Maria 87

Postfață. Omiletica Sfântului Proclu al Constantinopolului ca mistagogie poetică a Întrupării . . . 97

Anexă. Omilia de Crăciun atribuită Sfântului Proclu 119

Predica de Crăciun a lui Proclu al Constantinopolului 131

DIFUZARE:
S.C. Supergraph S.R.L.
Str. Ion Minulescu nr. 36, sector 3,
031216, Bucureşti
Tel.: 021-320.61.19; fax: 021-319.10.84
e-mail: contact@supergraph.ro
www.librariasophia.ro
www.sophia.ro

Societatea de Difuzare SUPERGRAPH vă oferă posibilitatea de a primi prin poştă cele mai bune cărţi de spiritualitate, teologie, cultură religioasă, artă, filozofie apărute la edituri de prestigiu.
Plata se face ramburs la primirea cărţilor; taxele poştale sunt suportate de Supergraph.

Vă aşteptăm la
LIBRĂRIA SOPHIA
str. Bibescu Vodă nr. 19,
040151, Bucureşti, sector 4
(lângă Facultatea de Teologie)
tel. 021-336.10.00; 0722.266.618
www.librariasophia.ro

Sacrifică puţină vreme pentru a răsfoi cărţile noastre:
este cu neputinţă să nu găseşti ceva pe gustul şi spre folosul tău!

Tiparul executat la ***S.C. LUMINA TIPO s.r.l.***
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27
E-mail: **office@luminatipo.com**
www.luminatipo.com